

Knižní zpravodaj

prosinec 2022

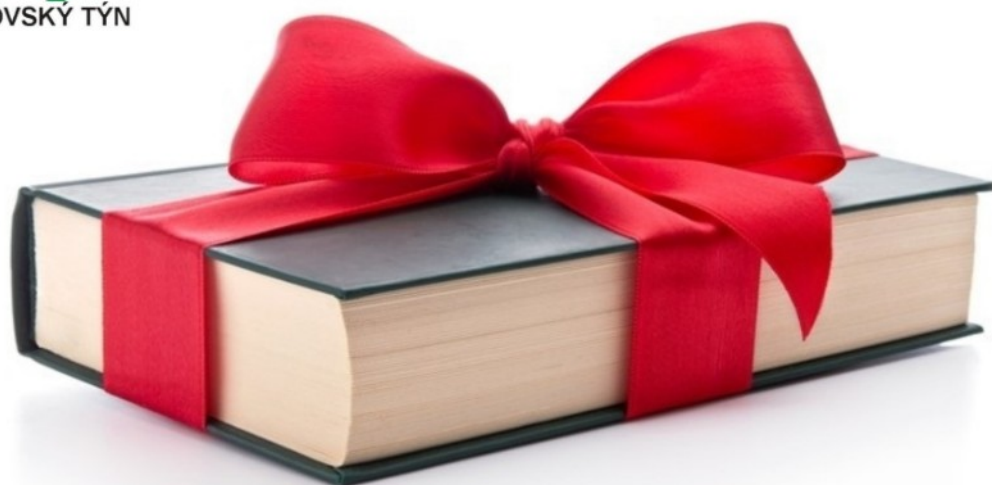
Vydává Městská knihovna Horšovský Týn

*Kniha je dárek,
který můžete otvírat znovu a znovu.*

Garrison Keillor

Vánoční překvapení z knihovny

*Máte rádi překvapení?
Přijďte do Městské knihovny
v Horšovském Týně!
V době **od 1. do 22. prosince 2022**
si můžete vypůjčit knihy
zabalené jako vánoční dárek
a nechat se překvapit, jakou
knihu jste si půjčili.*

Vánoční svátky

Vánoce

Vánoce jsou křesťanské svátky připomínající narození Ježíše Krista, historicky navazující na pohanské oslavy zimního slunovratu jako symbolu znovuzrození Slunce.

Hlavní svátek (Narození Páně čili Boží hod vánoční) připadá na 25. prosince. Předchází mu doba adventní končící Štědrým dnem jako příprava na vlastní svátek, následuje doba vánoční trvající v římskokatolické církvi do neděle po 6. lednu, před druhým vatikánským koncilem do Hromnic 2. února, v jiných západních církvích do svátku Zjevení Páně (6. ledna). Ve většině pravoslavných církví se datum svátků stanovuje podle juliánského kalendáře, takže datum 25. prosince v současnosti připadá na gregoriánský 7. leden. První zmínky o křesťanském slavení Vánoc pocházejí z 2. století, pevné datum 25. prosince je doloženo ze 4. století z Říma.

K Vánocům se pojí množství lidových zvyků jako koleda, vánoční stromek, jesličky (betlém), vánoční cukroví nebo vánoční dárky, které podle české tradice nosí Ježíšek. Ve 20. a 21. století se Vánoce v mnoha zemích chápou především jako svátky pokoje, rodiny a lásky a lidé je slaví v rodinách bez ohledu na náboženskou vyznání. Zvyku dávat dárky hojně využívá obchod a reklama.

Slovo Vánoce patrně pochází ze staroněmeckého wāhnachten (dnes Weihnachten), složeného z Wīha (světít) a Nacht (noc). Machkův etymologický slovník uvádí staroněmecký tvar wīnnahten a soudí, že k převzetí muselo dojít ještě v předcyrilometodějské době. Německý Pfeiferův etymologický slovník odvozuje německé weihen od staroindického vinakti, třídit, oddělovat. Ze začátku 17. století se dochovala domněnka v kalendáři Šimona Partlice o možnosti původu weihnachten od vína, když svátek je v té době ještě spjat s pitím. V alternativní etymologii patrně vychází z díla Rudolfa Hospiniana o obdarovávání vínem na Vánoce a spojitostí na Saturnálie.

Náboženským obsahem křesťanských Vánoc je oslava narození (vtělení) Ježíše Krista v Betlémě. Okolnosti Ježíšova narození se často znázorňují na vánočních jesličkách (betlémech), které rozvíjejí stručné příběhy z Nového zákona, z evangelia podle Lukáše a podle Matouše, které se od sebe ovšem liší, a doplňují je legendární podrobnosti.

Když byla matka Jana Křtitele, Alžběta, v šestém měsíci, zjevil se podle Lukášova vyprávění archanděl Gabriel v Nazaretě Marii, panně zasnoubené Josefovi, muži z rodu Davidova. Oznámil jí, že počne a porodí syna, Ježíše, jenž bude navěky kralovat nad rodem Jákobovým a jeho království bude bez konce. Když Josef zjistil, že Marie je těhotná, chtěl ji propustit, avšak anděl ho ve snu poučil: „Josefe, synu Davidův, neboj se přijmout Marii, svou manželku; neboť co v ní bylo počato, je z Ducha svatého. Porodí syna a dáš mu jméno Ježíš, neboť on vysvobodí svůj lid z jeho hříchů.“

Podle příkazu císaře Augusta ke sčítání lidu se Josef s Marií vydali z galilejského města Nazareta do Judska, do města Davidova jménem Betlém, kde se Josef měl nechat zapsat. V Betlémě ale nenašli nocleh a Marie porodila svého syna v chlévě, kde nocovali. Zavinula jej do plenek a položila do jeslí, protože se pro ně nenašlo místo pod střechou. Pastýřům, kteří v okolí pásli pod širým nebem a v noci se střídali v hlídkách u svého stáda, se zjevil anděl Páně a řekl jim: „Dnes se vám narodil Spasitel, Kristus Pán, v městě Davidově. Toto vám bude znamením:

Papyrový zlomek Nového zákona.

Naleznete děťátko v plenkách, položené do jeslí.“ Pastýři spěchali do Betléma a našli Marii a Josefa i to děťátko položené do jeslí. Když je spatřili, pověděli, co jim bylo o tom dítěti řečeno. Všichni, kdo to uslyšeli, užasli nad tím, co jim pastýři vyprávěli.

Podle Matoušova evangelia byla znamením Ježíšova narození hvězda, kterou někteří pokládali za kometu a později Johannes Kepler za opakovanou konjunkci planet. Hvězdu spatřili mudrci (řecky magoi, učenci) z východu a přišli do Jeruzaléma, kde se vyptávali po novorozeném králi Židů (Mesiáši),

aby se mu poklonili. Když se to doslechl král Herodes, který se obával vzpoury, vyzpítal se židovských znalců, kde se má Mesiáš narodit. Ti mu odpověděli: „V judském Betlémě, neboť tak je psáno u proroka.“ Herodes tedy poslal mudrce do Betléma, aby dítě našli a při návratu mu podali zprávu, prý aby se mohl také poklonit. Hvězda, kterou předtím spatřili na východě, se mudrcům opět zjevila a šla před nimi až nad místo, kde bylo dítě s Marií a Josefem. Poklonili se Ježíšovi a předali mu královské dary: zlato, kadidlo a myrhu. Protože byli ve snu napomenuti, aby se nevraceli k Herodovi, vrátili se domů jinou cestou.

Také Josefa anděl varoval před Herodem, takže s Marií a s malým Ježíšem uprchli do Egypta. Když Herodes zjistil, že se mudrcové k němu nevrátí se zprávou o novém židovském králi, dal povraždit všechny chlapce mladší dvou let v Betlémě a okolí.

Datum Ježíšova narození nebylo pro první křesťany zdaleka tak důležité jako jeho veřejné vystoupení a hlavně jeho utrpení, smrt a zmrtvýchvstání. Z biblických zdrojů jen Lukášovo evangelium dává Ježíšovo narození do souvislosti s historickou událostí, jejíž datum je známo. Jenže zdroj, který měl k dispozici, nebyl příliš spolehlivý, a tak si jeho údaje odporují. Proto není možné přesně určit ani rok, natož pak úplné datum Ježíšova narození. To se zprvu patrně připomínalo a slavilo jako jeho epifanií o svátku Zjevení Páně (6. ledna), jako je tomu dodnes v některých východních církvích. Když se svátek Ježíšova narození začal ve 2. a 3. století připomínat samostatně, vyrojila se řada různých spekulativních návrhů ke stanovení data. K později přijatému datu 25. prosince vedla dvojí cesta. Jedna je spojovala se zimním slunovratem a s římským svátkem „neporaženého slunce“ (Sol invictus), který roku 274 slavnostně ustanovil císař Aurelianus, a svátek Narození Páně je podle jedné z hypotéz křesťanskou odpovědí. Ježíš se podle ní narodil v nejkratší den roku, kdy i pohané slaví naději, že slunce překoná zimu, temnotu a smrt, tak jako Ježíš Kristus. Ostatně i starozákonní prorok Malachiáš psal o „slunci spravedlnosti“ a křesťané jeho výrok vztahovali na Krista. Souvislost Ježíšova narození se slunovratem hájil například svatý Augustin a ještě Isaac Newton.

Větší váhu však měla druhá cesta, která vycházela z předpokladu, že Ježíš, který zemřel o svátku Pesach, židovských Velikonoc, v den 14. nisanu, jemuž zhruba odpovídá 25. březen latinského kalendáře, byl v tomto dni také počat. Podle jedné židovské tradice je totiž znakem dokonalého života, že trval celistvý počet let, a svátek Zvěstování Panny Marie (čili Ježíšova početí) se slavil v tentýž den. A pokud se k datu 25. března připočte 9 měsíců těhotenství, vychází datum 25. prosince.

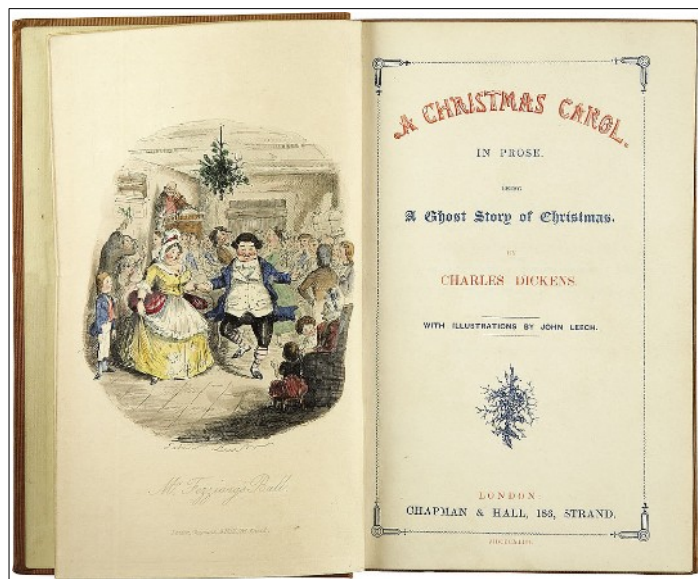
Nejstarší jednoznačné určení data křesťanského svátku Vánoc na 25. prosinec pochází z Chronographu pozdně římského kronikáře Furia Dinysia Filocala z roku 354, který ustanovení tohoto data klade do roku 336, za papeže Liboria. Liborius je tedy stanovil autoritativně, aby ukončil diskuse a spory, nicméně vzal v úvahu jejich výsledek. Filocalův spis se ovšem zachoval jen v pozdějších opisech, takže nelze zcela vyloučit, že tento záznam je pozdější vsuvka.

Slavení svátku bylo krátce přerušeno, když se Řehoř z Nazianzu v roce 381 vzdal úřadu konstantinopolského patriarchy, ale bylo obnoveno Janem Zlatoústým asi v roce 400. V raném středověku se oslava Narození Páně považovala za méně významný svátek než Epifanie (Zjevení Páně, 6. ledna), v západním křesťanství zaměřená na návštěvu mudrců. Významnost Vánoc však postupně rostla po korunovaci císaře Karla Velikého v den Narození Páně v roce 800. Podobu Vánoc výrazně ovlivnil František z Assisi, který roku 1223 v obci Greccio ve střední Itálii slavil vánoční mši před inscenací jesliček s živými lidmi a zvířaty. Tím založil tradici „betlémů“, která se rozšířila zejména ve střední Evropě. Během středověku se pak svátek stal tak významným, že kronikáři uváděli, kde různí magnáti slavili Vánoce. Různí umělci byli odsouzeni za oplzlé koledy, což naznačuje, že divoké tradice římských Saturnálií a germánské jule pokračovaly i v rámci slavení Vánoc. Opilost, promiskuita a hazardní hry patřily i v té době k veřejnému svátku. Ke zdobení se užíval – jako ve starověku – břečťan, cesmína a jiné stálezelené rostliny.

Podle učeného benediktina Jana z Holešova (asi 1436) se v českých zemích (a patrně i v celé Evropě) k Vánocům ve středověku vázalo „tisíc lidových zvyků“, z nichž výslovně uvádí sedm: zvyk bdění (vigilie) a postu, pohoštění a almužny pro chudé, vzájemného obdarovávání, pečení pletenců z bílého těsta (vánočka), krájení ovoce, obcházení s koledou a stláni slámy na podlahu. Všechny sice obhájí jako dobré a prospěšné, na každém z nich má ale i ďábel svůj díl, protože všechny se mohou zvrhnout v opak.

Od 17. století se slavení Vánoc pomalu přesouvalo do rodin, kde se připomínalo narození Ježíška a uctíváno rodinné štěstí a pospolitost. Na druhé straně se o Vánocích vítal i návrat Slunce, zejména na venkově, a lidové zvyky zahrnovaly i věštění a další vyloženě pověrečné štědrovečerní zvyky a obyčeje. To budilo pohoršení a vyvolalo i opakované zákazy. V roce 1644, za anglické občanské války, puritáni ovládající Parlament zakázali slavení Vánoc jako nebiblického a pohanského zvyku. Následovaly protesty proti rušení Vánoc, zákaz však vydržel až do roku 1660. Podobné zákazy byly uplatněny i ve Skotsku a některých anglických koloniích. Ve Skotsku byl zákaz slavení Vánoc zrušen roku 1686, ovšem oficiálním svátkem se Vánoce staly až roku 1958. V Nové Anglii byla oslava zakázána například v Bostonu v letech 1659 až 1681. V Pensylvánii Vánoce nadšeně slavili Moravští bratři, osadníci německé i moravské národnosti, ve městech, která založili, například Bethlehem, Nazareth a Lititz. Moravané v Bethlehemu měli první vánoční stromky v Americe, stejně jako první betlémy.

V Českých zemích bylo prý v 18. století hospodyňkám povoleno péct vánočku, což předtím směli výhradně pekaři. Kromě darů pro šlechtice a úředníky bylo zvykem obdarovávat a hostit chudé a koledníky. Vystavování jeslí se v 18. století leckde považovalo za nedůstojné, také proto, že jesle odváděly pozornost mládeže od kázání. Proto nejprve Marie Terezie a poté i Josef II. vydali zákaz stavění jesliček v kostelích, lidé však stavěli jesličky doma, zejména ve východních Čechách a na moravském pomezí. Zákaz stavění jesliček v kostelích byl oficiálně zrušen až v roce 1825.

Charles Dickens – Vánoční koleda – první vydání, přední a titulní strana.

V roce 1843 vydal Charles Dickens povídku Vánoční koleda a její okamžitá popularita sehrála velkou roli v moderní proměně Vánoc ve svátky rodiny, dobré vůle a soucitu. Tím, jak překryl církevní charakter oslav svojí humanistickou a světskou představou svátků, ovlivnil Dickens mnoho aspektů Vánoc v západní kultuře. Například rodinný a soukromý charakter svátku, zájem o tradiční pokrmy a pití, tanec a hry i celkové pojetí Vánoc jako svátků štědrosti, velkorysosti ducha, přátelství a lásky.

Tradice zdobení vánočního stromku je také městská. Jedna z prvních zpráv o ozdobeném a osvětleném stromku v místnosti je v brémské kronice z roku 1570. První stromek v Česku postavil a ozdobil v roce 1812 režisér pražského Stavovského divadla Leibich, původem z Bavorska. Jako ozdoby stromečku se používalo ovoce, ořechy a perníčky, později skleněné, dřevěné, papírové nebo kovové ozdoby a v 19. století také svíčky.

Křesťanské tradice Vánoc se nacisté snažili ve 20. století nahradit domněle „starogermánskými“ a pohanskými „slavnostmi slunovratu“ a „svatým svátkem Němců“, v německých školách bylo zakázáno slavit narození Ježíše Krista a nesměly se zpívat vánoční koledy s náboženskou tematikou. Také v sovětském Rusku bylo slavení Vánoc zakázáno a ve 30. letech zavedl Stalin postavu Dědy Mráze, odvozenou od amerického Santa Clause, který nosil dárky na Nový rok. Co nejvíce potlačit křesťanský obsah Vánoc ve veřejném životě se snažila také československá komunistická vláda. Veřejných oslav Vánoc jako narození Ježíše Krista se československý občan dočkal znovu na Vánoce 1989. Od roku 2015 zakázaly slavení Vánoc vlády několika muslimských zemí, protože podle nich ohrožují islám.

Vánoční doba trvá pro katolickou církev od prvních nešpor Narození Páně do neděle po Zjevení Páně. Podle římské liturgie se v den Narození Páně slaví trojí mše, v noci, za svítání a ve dne, doložená už za Řehoře Velikého. Mešní texty z vigilie Narození Páně jsou použity pro Štědrý večer 24. prosince. Liturgická barva v katolické liturgii je v Adventu včetně vigilie Narození Páně fialová, o Vánocích (od mše v noci) bílá, případně zlatá a ve svátky mučedníků červená. V anglikánské i luterské liturgii se barva pouze doporučuje, pravidlo je ale téměř totožné. Pro evangelické církve Vánoce začínají 24. prosince a liturgické texty se skládají ze starozákonních prorocství, z Matoušova a Lukášova evangelia. Episkopální církev, Evangelická církev metodistická a luteránské církve používají pro anglicky mluvící oblast společný lekcionář. Anglikánské církve, blízké římskokatolické církvi, slaví Vánoce podobně. Jen některé radikálně reformační církve přikládají Vánocům menší význam a Svědkové Jehovovi je neslaví vůbec.

Vánoční obyčej

Koleda

Koleda (z lat. calendae) znamená v současnosti lidovou vánoční píseň. V koledách se však zachovaly stopy prastarého obyčej obdarovávání. V mnoha lidských společnostech nebylo zdrojem osobní prestiže pouhé bohatství, nýbrž teprve štedrost. K veřejným projevům štedrosti vznikly různé slavnosti, jako indiánský potlač, melanéska kula a podle francouzského etnologa Marcela Mause patrně také koleda. Konala se v blízkosti zimního slunovratu, v době největší nouze, kdy se zámožnější hospodáři mohli blýsknout štedrým obdarováním hladových. Ti se o to sami přihlásili, když obcházeli dům od domu a zpěvem doprovázeli rituál žebrání. Řada koled vyjadřuje jisté sebevědomí koledníků, kteří sice mají hlad, ale poskytují bohatým příležitost, aby si před Kristem získali zásluhy pro věčnost. Od pozdního středověku nosili koledníci vyřezávané jesličky s figurkami pastýřů – dárců, k nimž se každý mohl při koledě připojit. Řada koled žádoucí dary výslovně připomíná a některé dokonce vyhrožují: „Jestliže nedáte / tedy uhlídáte / hrnce mísy rozbijeme / co v polici máte.“

Věštění

I když formalizovaný kalendář naši dávní předkové patrně neznali, uprostřed zimy, kdy se den začínal pomalu prodlužovat, mohli slavit něco jako nadějný začátek nového roku. Mircea Eliade připomíná velmi rozšířenou představu, že 12 prvních (nebo posledních) dní roku dovoluje nahlédnout, jaké budou jeho měsíce, a zimní svátky tak provázelo rozvinuté věštění. Věštilo se z rozkrojených jablek, pomocí svíček na míse s vodou nebo roztaveným olovem a pro věštecký výklad běžných událostí platila řada pranostik a pověrečných zásad. Různé obyčej, jak je líčí například Karel Jaromír Erben, měly sloužit jako sympatetická magie a příznivě ovlivňovat nastávající rok.

Jesličky

Jesličky nebo také betlém jsou nejčastěji plastické zobrazení Ježíšova narození podle evangelií, doplněné a rozvinuté legendárními motivy. Může to být skupina osob (Marie, Josef a dítě Ježíš), častěji i s přístřeškem, s oslem a volkem. Výpravnější jesličky zobrazují i pastýře, kteří malému Ježíškovi přináší dary, případně i město Betlém, které tvoří pozadí scény. Od svátku Zjevení Páně mohou být zobrazeni Tři králové i hvězda, která je do Betléma přivedla. Mši před živými jesličkami i se zvířaty sloužil František z Assisi roku 1223 v italském Grecciu a zvyk se rychle rozšířil po celé Evropě. Dřevěné vyřezávané betlémy se stavěly v kostelích a koledníci je nosili na koledu. Když byly v kostelích přechodně zakázány, lidé je stavěli doma a v některých krajích se rodinné betlémy pravidelně vystavují a také hodnotí. Od 19. století se betlémy s dřevěnými figurkami po domácku vyřezávaly v horských krajích a prodávaly na trzích a od roku 1860 se barevné papírové betlémy tiskly a vystřihovaly. V českých zemích byly oblíbené papírové jesličky Mikoláše Alše a později Josefa Lady.

Vánoční dárky

První zmínky o vzájemném obdarování se objevují již ve starověkém Římě. Nedílnou součástí Vánoc se však dárky staly až v 19. století. Bylo zvykem obdarovávat členy rodiny, ale i služebnictvo. Domácí chasa například dostávala ošacení nebo malou finanční částku na přilepšení k celoroční mzdě. Dárky se dávaly také žebrákům nebo tulákům bez domova, kteří v době křesťanských svátků zaklepali na dveře bohatších domácností. Na počátku 20. století, v dobách hospodářské prosperity, se pod vánočním stromkem vedle potřebných věcí stále častěji objevovaly drobnosti a hračky jen pro radost. V chudých letech mezi dárky byly i části oblečení. Dárky jsou jedním z hlavních atributů moderních Vánoc.

Štedrovečerní večeře

Do štedrovečerní večeře se dodržoval půst a nesmělo se jíst maso. Jako polední jídlo se na Štedrý den podával kuba (staročeský, černý kuba). Je to tradiční české jídlo, jehož základem jsou kroupy a houby, často nakládané nebo sušené. 24. prosince se schází celá rodina na slavnostní večeři se speciálním postním jídlem, která je důležitou součástí oslav Vánoc. Při večeři jsou všichni svátečně oblečeni a jídelna je vyzdobena. Na stole může být ubrus s vánočním motivem a zapálené svíce. S jídlem se čeká, až bude shromážděna celá rodina. V některých rodinách se připravuje o talíř víc pro nečekanou návštěvu. Před večeří se všichni společně nahlas pomodlí nebo zpívají. K večeři, která v minulosti musela být postní, se

podává ryba, obvykle kapr. Kapr jako postní a zároveň i chutné jídlo se velmi rozšířil ve městech 16. století, což byl jeden z podnětů pro vznik rožmberského rybníkářství. V 19. století se i v českých zemích uchytil způsob kuchyňské přípravy kapra, původem z Rakouska. Tradiční večeře se skládá z rybí polévky, bramborového salátu s kaprem, který se připravuje jako obalovaný a osmažený. Z některých částí (hlava, jikry, mlíčí, vnitřnosti, kosti se zbytky masa) se dělá oblíbená chutná rybí polévka. Pojídání ryb zavedli už Keltové, Slované měli na štědrovečerní večeři pečené prase. Již v rámci příprav na Štědrý den se v Česku peče vánoční cukroví, vánočka a štóla. Většina vánočních cukroví se připravuje ze směsi mouky, cukru, vajec, másla, kaka, čokolády a různých druhů ořechů a kandovaného ovoce. Mezi typické patří cukroví z lineckého těsta, které je možné navíc ochutit strouhaným kokosem nebo kakaem. Typickými vůněmi jsou vanilka a rum, typickým kořením skořice. Vánočka je druh sladkého pleteného pečiva z kynutého těsta. Štóla je druh pečeného vánočního moučníku, má tvar podlouhlého bochníku a pochází z Německa (der Stollen). Uvnitř je zapečeno například sušené ovoce a ořechy a svrchu je štóla posypaná moučkovým cukrem. Na Štědrý den se pekly z „bílé mouky“ čerstvé koláče „pecáky“, „lopaťáky“ hruškové, zelné nebo jiné, makovníky, makové bábovky (buchty) a jablečný závin.

Betlémské světlo

Jednou z novodobých vánočních tradic je betlémské světlo, které rozvázejí skauti. Světlo se každoročně zapaluje v Betlémě a pak putuje napříč Evropou. Do Česka betlémské světlo přichází z Vídně, kde je rakouští skauti předávají o 3. neděli adventní delegacím z celé Evropy; pro české země je přebírají brněňští skauti a rozvázejí v sobotu před 4. nedělí adventní.

Vánoční hudba

Nejstarší specificky vánoční hudba patrně vznikla ve 4. století v Římě. Latinské písně jako Veni Redemptor gentium, jejímž autorem je Ambrož Milánský, vyjadřuje teologickou doktrínu vtělení a vymezuje se vůči tehdy rozšířenému ariánství. Píseň Corde natus ex Parentis, kterou složil španělský básník Prudentius († kolem roku 410) se stále zpívá v některých církvích. Do 13. století vznikla ve Francii, v Německu a zejména v Itálii tradice zpěvu populárních vánočních písní v místním jazyce, snad i pod vlivem Františka z Assisi. Nejstarší české vánoční písně pocházejí snad ze 14. století, známá píseň „Narodil se Kristus Pán“ z 15. století. Vánoční koledy v angličtině se poprvé objevily v roce 1426. Vánoční písně, koledy, sloužily původně koledníkům, kteří obcházeli po domech a dostávali za to dary, teprve později se koledy začaly zpívat v kostele. Tradičně jsou koledy často založeny na středověkých akordech, jež jim dávají charakteristický hudební zvuk. Původ některých koled jako Personent hodie lze sledovat až do středověku. Tato díla patří mezi nejstarší hudební skladby a jsou stále pravidelně zpívána. Po reformaci v severní Evropě zpívání koled zpočátku upadlo. Někteří reformátoři, jako Martin Luther, však zpěv koled podporovali. Koledy z velké části přežily ve venkovských komunitách, dokud nedošlo k oživení zájmu o lidové písně v 19. století. V Rakousku v roce 1818 Mohr a Gruber složili píseň Stille Nacht (Tichá noc) pro kostel v Oberndorfu. Práce Williama Sandysa Christmas Carols Ancient and Modern (Vánoční koledy staré a moderní – 1833) byla první tištěnou verzí mnoha dnes již klasických anglických koled a přispěla k oživení viktoriánského svátku. Zcela světové vánoční písně se objevily již na konci 18. století. Deck The Halls pochází z roku 1784 a americká píseň Jingle Bells, která se dočkala mnoha verzí, byla autorsky chráněna v roce 1857. Ve 20. století se velice rozšířily afroamerické písně i písně o Vánocích v žánru spirituálů. Skladatelé, zpěváci a hudební skupiny vytvořili velké množství písní vztahujících se k Vánocům, včetně jazzových a bluesových variant. Kromě toho přišlo oživení zájmu o starou hudbu a skupiny zpěváků lidové hudby, včetně interpretů středověké a klasické hudby. Nejstarší záznamy o české vánoční hudbě v takzvaných Mariánských chválách v rukopisu z knihovny Metropolitní kapituly pražské pocházejí z 11. až 12. století. Některé české vánoční koledy pocházejí snad už ze 13. století, ve 14. století patrně vznikla ranní adventní bohoslužba (roráty) s originálními náboženskými písněmi. Časem některé náboženské písně zlidověly do podob koledy. Koledníci a potulní žáci si koledami přivydělávali a šířili je. Z 15. století pochází píseň Stala se jest věc divná, Panna syna porodila, beze vší strasti tělesné (zápis této písně je již v Kodexu

Narodil se Kristus Pán

Kanonická 201 původ v 15. století

1. Narodil se Kristus Pán, veselme se,
z ruže kvátek vykvét nám, radujme se.
Z života čistého z rodu královského,
nám, nám narodil se.

2. Onž prorokován jest, veselme se
ten na svět oslá - est, radujme se
Z života čistého z rodu královského,
nám, nám narodil se.

3. Člověčenství našo, veselme se,
že Izeží na so, radujme se.
Z života čistého, z rodu královského,
nám, nám narodil se.

4. Go i se o učen, veselme se,
č ověk jest vyke - pen radujme se.
Z života čistého, z rodu královského,
nám, nám narodil se.

vyšehradském), ale i Narodil se Emanuel (rukopis Mikuláše Kozla) a Ježíš náš spasitel. V 16. a 17. století dala Jednota bratrská vytisknout kancionály, kde mezi mnoha písněmi k adventu a Vánocům byla i píseň Narodil se Kristus Pán, veselme se. V období renesance vzniká dílo Jana Campana Vodňanského Panna syna porodila. Vánoční písně českého hudebního baroka skládal Adam Václav Michna z Otradovic, jenž je mimo mnoha dalších i autorem písně Chtíc, aby spal. Do období baroka spadá i vznik českých pastorel – skladeb pro sóla a sbor s doprovodem nástrojů. Mezi pastorely patří dílo Ondřeje Poddaného z Rožmitálu Sem, sem pastýři nebo Josefa Antona Sehlinga Přeju tobě dobrou noc. V pozdním baroku se vyvíjí i žánr vánoční mše. Nejznámějším hudebním ztvárněním vánoční mše v ČR je Česká mše vánoční Jakuba Jana Ryby, uváděná i pod názvem Hej mistře, vstaň bystře. Ve 20. století napsal Josef Suk skladbu pro klavír O štědrém večeru, Bohuslav Martinů klavírní cyklus Vánoce a Vítězslav Novák Písně zimních nocí. Klasickou vánoční hudbu lze obvykle najít na hudebních koncertech pořádaných v kostelech. I ve 21. století se stále zpívají koledy, např. Tichá noc, Narodil se Kristus Pán, Nesem vám noviny, Veselé vánoční hody, Půjdem spolu do Betléma, Pásli ovce Valaši, Štědrý večer nastal, Dej Bůh štěstí atd.

Vánoční rekvizity

Vánoční hvězda, pocházející z Mexika, je s Vánocemi spojována od 19. století a mezi populární vánoční dekorativní rostliny patří cesmína, jmelí, červený amarylis, vánoční kaktus nebo Brambořík perský (*Cyclamen persicum*). Božena Němcová zmiňuje barborky, zvyk, že na svátek svaté Barbory (4. prosince) huřízne si dívčí višňovou nebo křešňovou větvíčku a nechá ji v teple rozkvést. Adventní a vánoční vazba květin má i svůj symbolický význam, zejména pokud je použita v církevní liturgii. Slouží ale především k dekoraci obydlí, společenských prostor i veřejných prostranství během adventu a Vánoc. Vedle vánočního stromku, vždyzelených rostlin (*cesmína*, *břečťan*, *jmelí*) a květin k ní patří i svíčky. Tradiční barvy vánočních ozdob jsou červená, zelená a zlatá, trendy vánočních dekorací však podléhají módě. Kadidlo a jeho levnější náhražky (purpura, františek) jsou aromatické látky a směsi, které pražením nebo pomalým hořením (bez plamenů) vytvářejí vonný kouř a používají se o Vánocích k provonění kostelů i příbytků. Betlémská hvězda, zmiňovaná v Matoušově evangeliu, vyjadřuje nadlidský, kosmický význam Ježíšova narození. Jako kometu ji poprvé zobrazil italský malíř Giotto di Bondone (1267-1337) v roce 1304 na fresce Klanění, patrně inspirován úkazem Halleyovy komety v září 1301. Adventní věnec z jehličnatých větví se čtyřmi svíčkami, které se postupně zapalují, slouží k symbolickému odpočítávání čtyř týdnů adventu. Vznikl v polovině 20. století patrně v Německu. Podobný účel má adventní kalendář z tuhého papíru s okénky, která slouží k odpočítávání dnů v Adventu a dětem ukazuje, jak daleko jsou ještě Vánoce. Také andělské zvonky nebo vánoční pyramida je jednoduchá konstrukce, která nese kruhovou vrtuli se svíslou osou. Staví se na kamna nebo na topné těleso, případně se pod ní zapálí svíčky. Proud teplého vzduchu vrtulku roztočí a kovové tyčinky, zavěšené po jejím obvodu, začnou zvonit na malé zvonky.

Pohlednice a známky

Vánoční pohlednice jsou pohlednice s obrázkem a přáním, které si před Vánocemi vzájemně posílají přátelé a příbuzní. Text přání (např. „Veselé Vánoce a šťastný nový rok“) se příliš neliší od prvního komerčního vánočního přání z roku 1843. Zvyk posílání pohlednic byl populární v ČR během 20. století a poslat desítky i více pohlednic byla téměř společenská povinnost. Koncem 20. století vznikl

Německá vánoční poštovní známka z roku 1982 s motivem Klanění tří králů.

První hromadně vyráběná vánoční pohlednice, vytvořená Johnem Callcottem Horsleym pro Henryho Colea (1843).

a s rostoucí cenou poštovních služeb se rychle rozšířil moderní trend zaslání elektronických vánočních zpráv.

Jde často o odesílatelem zhotovený nebo upravený, obvykle tematický obrázek nebo fotografii. Jako nostalgická vzpomínka na minulost se ale i ve 21. století posílají papírové pohlednice, třeba s básní, modlitbou nebo biblickými verši. Některé státy vydávají k Vánocům pamětní známky. Zákazníci je mohou používat na vánoční přání, což je oblíbené u sběratelů pohlednic. Známky jsou platné po celý rok, přicházejí do prodeje počátkem října a začátkem prosince a jsou vytištěny ve značných množstvích.

Vánoční rituály a zvyklosti

Vánoce jsou druhým nejvýznamnějším křesťanským svátkem a v evropském kulturním prostředí jsou považovány za nejvýznamnější svátek v roce i pro nekřesťany. Se slavením Vánoc a s dobou adventní, která jim předchází, je proto spojeno množství místních či národních rituálů a zvyklostí.

Štědrý večer je odedávna považován za zvláštní dobu, kdy kouzla působí silněji a kdy je prý možné nahlédnout i do budoucnosti. Některé lidové zvyky, provozované v tento den, pocházejí snad ještě z předkřesťanské doby. Etnografové popsali množství magických rituálů, jimiž se lidé snažili vyhnout dopadu zlých pověr a naklonit si na svou stranu síly ovládající věci budoucí. Ve skutečnosti tato pověrečná jednání ukazují, spíše než co jiného, nejhlubší lidské touhy, které se příliš nemění.

Advent

Čtyři adventní svíce na adventním věnci se v ČR zapalují postupně o adventních nedělích, jako v jiných zemích. Advent je v 21. století pojímán jako období duchovní přípravy trvající do Vánoc, doba rozjímání a dobročinnosti. Česká hudební tradice se může pochlubit výjimečným počtem kvalitních adventních písní. Uplatňují se zejména při jitřních mariánských mších zvaných roráty.

Svátek Svaté Barbory

Ještě na počátku druhé poloviny 19. stol. byly v předvánočním období ve vesnicích předváděny dramatické hry se svatým Řehořem, svatou Lucií, Barborou, Dorotou a dalšími svatými. Tyto dramatické hry zobrazovaly jejich osud a skutky. V okolí Milevska večer chodila před svatou Barborou žena, obvykle vdaná, procházela od statku ke statku po celé vsi. Byla oblečená obvykle do bílých nebo černých volných šatů. Vlasy měla dlouhé, rozpuštěné, po zádech splývající. V pravé ruce držela metličku, pentličkami ozdobenou, kterou hrozila dětem, které se nerady modlily nebo které rodiče neposlouchaly. Někde s ní chodil celý průvod, ale jinde ji doprovázela osoba přestrojená za anděla, která nosila v košíku různé dárky, jako jablka, ořechy a cukrovinky. Děti, které se modlily a o kterých rodiče potvrdili, že poslouchají, dostaly od anděla dárky, neposlušné děti byly pokárány a bylo jim pohroženo metličkou. Při návštěvě postavy představující svatou Barboru a anděla také zpívaly. Jako Barborky vystupovaly dospělé dívky, oblékaly si bílé šaty a chodily navštěvovat domácnosti ve skupinách po třech až šesti. Každá měla kolem pasu modrou nebo červenou stuhu, ale někdy i jinou širokou pentli s dlouhými převislými konci na levém boku. Přes obličej Barbory nosily dlouhé rozčesané vlasy, aby je nikdo nepoznal. Na hlavě je zdobil květinový věneček, někdy měly i korunku, v pravé ruce pak metlu, v levé uzlík, nebo košíček s dárky. Jedna z nich vždy nosila v ruce i malý zvoneček. V Ratajích u Bechyně mívaly Barborky na hlavě bílou plenu a přes obličej tylový závoj. Jedna z Barbor v některých oblastech nosila na tyčce nabodnutou tykev, která byla vydlabaná a jedna strana tykve byla vyřezaná tak, že připomínala veliký obličej. Uvnitř dýně hořela svíčka. Výsledek podle dobového spisu vypadal jako hlava umrlce, ale lze snadno předpokládat, že autor myslel spíše strašidlo. Znamením, že jdou do stavení, bylo, že Barborky postavily do okna tykev a zašlehalo do skla na okně metlou. Při návštěvě opakovaly dutě: „Mulise, mulise“

Barborky v Nuzicích a Ratajích u Bechyně.

Loutka, hlava masky koně, který se objevoval při koledě na sv. Barboru, sv. Lucii nebo Vánoce.

(modli se) a říkávaly různé tradiční texty, jako „My jsme čtyry Barbory, jdeme ze Svaté Hory... kdo se modlit bude, tomu je (dary) dáme, a kdo nebude, tomu hodně nalupáme.“ Každá Barborka něco dětem dala. Obvykle ořechy, jablka, cukroví, ale tu a tam i nějakou bramboru, leckdy i nahnílou. Barbory provázal čert a koza. Čert měl na sobě na ruby obrácený kožich, s dlouhou černou srstí. Přes hlavu měl čert přetaženou černou noční čepičku, ze které byly nahoře na hlavě udělány dva růžky, vycpané koudelí. Obličej měl čert začerněný sazemi, nad očima červené proužky a z úst mu visel dlouhý jazyk z červeného flanelu. V ruce držel silný řetěz, kterým chrastil. Koza byla strakatě oblečena, obličej měla zakrytý škraboškou tvaru kozí hlavy a na hlavě rohy z výtrasek (dvojrohých dřevěných vidlí). Na krku se koze houpal zvoneček. Běhala po čtyřech a dělala veliké skoky.

Děti obyčejně plny strachu hned klekly a modlily se. Ale kdo se nechtěl modlit, toho šlehaly Barbory metlou a hrozily mu, že ho vezme čert. Čert stál připravený v síni a chrastil tam hlasitě řetězem. Dospělejší chlapci a dívky se obyčejně před Barborami poschovávali. Koza je však, jak po všech koutech šmejdila a rejčila, vyhledala a rohy děti vyhnala z úkrytů. Než Barbory odešly, důrazně vštěpovaly dětem napomenutí. Šlehly metlou každé dítě několikrát a dávaly rady jako: „Buďte, dětičky, pilné, poslouchajte svých rodičů, rády se modlívejte!“

Matička, Mikuláška, Smrt, Boží Matka

Před sv. Mikulášem, 5. prosince večer, na Přerovsku chodila po domech žena oblečená v bílé plachtě, tvář měla zamoučenu. Chodila se srpem (maketou srpů), kterým obyvatele domu, který navštívila, zvláště děti „stínala“. Říkalo se jí Smrt anebo Boží Matka. Na Podluží chodila „Matička“ večer po sv. Mikuláši. Byla zahalena bílou plachtou, v ruce držela kopist, dávala dětem líbat křížek a učila je modlit se. Dary nerozdávala. Na západní Moravě chodila táž osoba večer na sv. Barborku, 4. prosince. Jinde chodila Matička nebo Smrt zároveň se sv. Mikulášem. Mikuláška, matka svatého Mikuláše, byla samostatnou postavou nebo chodila v průvodu svatého Mikuláše. Podle popisu šlehala březovými proutky po oknech a nosila košík s dárky pro hodné děti. Chodila také s cepem, kopistem či srpem. V lidové tradici se objevuje také v říkadle: „Mikuláš ztratil plášť, Mikuláška sukni, hledali, nenašli, byli oba smutní.“ V Seničce rodiče strašili děti zlou Mikuláškou, která sbírá dárky od sv. Mikuláše. Zde měla bílý oděv a krvavé oči. Na den Neposkvrněného početí Panny Marie večer chodívaly v Kozlovicích odrostlejší děti s „Matičkou“. Některé děvče se zahalilo do plachet a šlo s celým průvodem po domech známých. Matičky si zde počínaly jako Mikuláš. Rozdávaly jablka, bonbóny, sušené švestky, ořechy, perníky. Matička zkoušela a vyptávala se dětí, rodiče žalovali na neposlušné, Matička děti napomínala a trestala a na konec podělila děti obyvatel domu sušeným ovocem, pečivem a ořechy. Do kterého domu Matička nepřišla, tam rodiče sami schovali svým dětem dary pod postel. Na Vánoce v těchto oblastech nebylo zvykem, aby ještě „Ježíšek rozdělával dárky“. Před Božím narozením chodívaly v těchto oblastech a v okolí po devět večerů ženy po devíti domech se soškou Panny Marie. V každém domě bývala soška přes jednu noc. Každý večer přišly sošce naproti se světly a doprovodily ji do sousedního domu. Obyčej byl na památku toho, že prý Panna Maria devět dní v Betlémě hledala marně nocleh.

Svatý Mikuláš

Na den Svatého Mikuláše (6. prosince) se děti těšily říkadlem: „Sláva buď Bohu našemu i Mikulášovi svatému i také svaté Barborce, ať nám naklade v komůrce.“ Již asi týden před sv. Mikulášem z rána a na večer praskají děti a mládež bičem, aby svatý prý „někde neuvízl“. Vůz světce by s hojným nákladem prý

Fotografie skupiny masek na svatého Mikuláše.

pro uvíznutí do dědiny nedojel. Rodiče na Hané vyprávějí dětem, že se Mikuláš spouští z nebe po zlatém laně nebo po zlaté stuze a začne obcházet dědinu v doprovodu s andělem a čertem, někde i se smrtí. Jinde tvrdí, že se Mikuláš spouští na věže. Kam Mikuláš s průvodem osobně nepřišel, dávali večer talíře za okno a botky pod komín, aby je svatý Mikuláš naplnil. Nehodným dětem nakládal zemáky a řepu. Svatý Mikuláš je osoba představující postavu v dlouhém, bílém šatě, s lesklou, zlatou biskupskou čepicí na hlavě, v levici s berlou a v pravici s dlouhým, posříbřeným prutem. Dlouhý vous se mu vždy bělal až po pás. Za Mikulášem obvykle stával pěkný anděl, jenž měl v ruce velkou cínovou mísu, plnou dáreků (jablka,

ořechy, perník a různé cukrové figurky) pro hodné děti. Někde obcházelo i více Mikulášů a zase jinde dva biskupové, z nichž jeden jel na bělouši, druhý na koze. V průvodě za nimi často byli i husaři, kominíci, čert, polský Žid, mastičkář, dva medvědi ověšení zvonky a rolničkami a také několik chasníků, nesoucích dárky pro hodné děti. Někde jezdil Mikuláš na koni, který se sestrojil ze dvou řešet. Jedno síto tvořilo předeek koně a druhé zadek (pod zadkem Mikuláše). Obě se zakryly. Zpředu se na síto přidala nějaká koňská hlava (loutka), na zadní se připojil ocas.

Svatá Lucie

Svátek Svaté Lucie je oslavován 13. prosince. Dle lidové víry je svatá Lucie ochranitelkou proti čarodějnicím. Od svátku svaté Lucie až do Božího narození dávají hospodyně kravám kousek těsta, smíchaného s rozličným kořením a zeleninami, aby nad nimi neměly čarodějnice moc. Na sv. Lucii se podle pověry všechny čarodějnice shromažďují na Radhošti k d'ábelským rejům. Noc před svatou Lucií má pro kouzla podle lidové víry zvláštní význam. Na Lucii má každý sníst kus česneku, aby mu stryga (čarodějnice) neublížila. Toho dne nesmí také žena vstoupit první do domu. Staré lidové pořekadlo tvrdí, že svatá Lucie noci upije, což znamená, že se na svátek svaté Lucie začne zimní den opět prodlužovat. Tato pověra je pradávného původu a je rozšířena všude v Evropě. Původně byl totiž svátek svaté Lucie v předvečer Vánoc, 23. prosince, ale byl přesunut se změnou juliánského kalendáře na gregoriánský. Svatá Lucie 13. prosince byla zpodobněna jako bíle oblečená osoba, mlčící, se zamoučeným obličejem nebo maskou, z bílé masky na obličej čněl dlouhý hrot. Někde chodila kobyla Lucka s celým bujarým průvodem, který prováděl různé neplechty, jako loutka s koňskou hlavou. Jinde je Lucie popisována: „na hlavě králičí kůži, na těle obrácený kožich, v pokrvácené ruce nůž... jak hrozně vypadala tato obluda v přítmí blikavého světla za zimního večera v nízké světnici venkovské pro strach dětem i dospělým.“ V Česku chodila Lucie, na rozdíl od severské tradice, bez věnce, se svícemi na hlavě. V ruce nosila peroutku a vařečku nebo velký dřevěný nůž, ale u této tradice je popsána poměrně velká různorodost. Lucky kontrolovaly pořádek, neposlušné děti, dodržování půstu a zvyku, že se 13. prosince nesmí drát peří ani příst. Kdo zákaz porušil, toho přišly Lucie klepnout přes prsty vařečkou a pouchat mu přádlo. Nehodné děti svaté Lucie strašily, vytahovaly z postelí a cpaly do džberu (menší kádě), chtěly jim dloubat oči, propíchnout břicho nebo si je odnést. Poslušným dětem Lucie nadělovaly do punčoch. Peroutkou z husího křídla ometla ve světnici prach, vyčistila police a skříňe a všechny učesala hřebenem. Na Přerovsku byly „Lucky“ prohánějící hospodyně a vymetající dům koštětem doménou rozverných mládenců. Podle některých zdrojů vesničané věřili, že se na svátek svaté Lucie scházejí čarodějnice, aby škodily dobrým křesťanům.

Žber

13. prosince chodil rovněž Žber. Je popisovaný Zíbrtem jako veliká bytost, celá pokrytá koudelí. Žberem rodiče strašili děti velmi účinně. „Kde měli nedobré děti, tam zastavil, vešel do jizby a nepoddanci prý rozřezal břicho, vnitřnosti vybral a místo nich vložil koudel,“ popisuje Zíbrt pověst. Postava přicházela 13. prosince a vozila s sebou na vozíku taženém dvěma koni nebo osly pytle koudelí. Za týden se Žber vrátil a mrtvé zlobivé dítě odvážel do svého obydlí, až daleko, kdesi za Kojetín. Ze Žbera měly děti veliký strach, matky hrozily: „Budete ticho, že na vás zavolám Žbera!“ – a děti hned ztichly jako beránci.

Štědrý den

Předvečer svátku narození Ježíše Krista, 24. prosince, Štědrý den, či přesněji Štědrý večer, je považován lidmi odedávna za zvláštní dobu, kdy působí silněji kouzla. Některé lidové zvyky, provozované v tento den, pocházejí dokonce ještě z předkřesťanské doby. Kolem roku 1400 popsal sedm nejběžnějších českých lidových tradic, spojených se Štědrým večerem, benediktinský mnich Jan z Holešova. Těmito zvyky byly: půst, pohoštění a almužna, vzájemné obdarování, příprava bílého pečiva v podobě klínu či pletence (patrně vánočka), požívání a krájení ovoce, chození na koledu a karnevalový průvod, kladení slámy na podlahu. Jan z Holešova si byl vědom toho, že některé popisované zvyky mají pohanský původ, avšak jejich udržování podpořil citáty z bible. Učený benediktin naopak ostře kritizoval, že někteří lidé tyto zvyklosti provozují z pohnutek, které jim „našeptal ďábel“, tj. ze ziskuchtivosti, touhy poznat budoucnost a posílit moc kouzel: „Vskutku nikdy v celém roce se neprovozuje tolik a takových kouzel jako o tomto svátku.

A proč je tomu tak? Protože je to veliký svátek, proto chce také ďábel mít z něho veliký podíl. Proto vkládá lidem do mysli přesvědčení, že pro velikost tohoto svátku mají i jejich kouzla větší moc.“

- *Půst*

Štědrý den je poslední den půstu, kdy na stůl patří jen bezmasá jídla a polévky. Je známa pověra, že ten, kdo se na Štědrý den postí, uvidí zlaté prasátko. Jde o velmi starou pověru. Perchty (také Peruchta, Šperchta, Parychta, Šperechta) kontrolovaly dodržování půstu na Štědrý den. Tato postava není totožná a s Bílou Paní, Perchtou z Rožmberka a není zde žádná souvislost. Perchty nebo Šperechty chodily na Štědrý večer od pradávných časů až asi do roku 1845.

Perchta s doprovodem.

Dětem naděly velkého strachu. Chodily dům od domu, a kdo se hodně najedl, toho chytily a chtěly rozpárat a vycpat hrachovinou. Šlo o strašidelné bytosti a jsou známy v jiném označení již od keltských národů. Představovaly pokání, symbol zla s děsivým obličejem a s vyplazeným jazykem. V ruce nosily škopíček na krev a v druhé ruce nůž a hrozily dětem, když budou zlobit, že jim rozpárou břicho. Břicho vycpávaly koudelí nebo hrachem, ukázky operace v zábavné formě předváděly. V rukopisu z roku 1418 je popisována strašidelná Perchta, která prý má zlatou hlavu, cínové oči, měděné uši, železný nos, stříbrnou bradu a olověný krk.

- *Pohoštění*

V hostincích bývala pro štamgasty (stálé hosty) kořalka svařená s kořením zdarma, jako projev díků.

- *Štědrovečerní dárky*

Na Štědrý den Stadičtí donášeli českému králi ošátku ořechů z lišky (lísky), „která vypučela z otky Přemyslovy“. Za to byli osvobozeni ode všech dávek. Na Vysočině rozdávala dárky „štědrá bába“.

Do světnice však nikdy nevešla, nebyla nikdy vidět. Děti pověsily punčochy nohavice, sukničky a podobně co možná nejbliž dveří. Když ráno vstaly, měly tam od Štědré báby nadílku. V Podkrkonoší v rodinách s menšími dětmi byla hlavní zábavou Štědrého večera „Kristydle“. Vánoční stromek byl v 19. století v Krkonoších neznámý, mladí čekali na příchod Ježíška – Kristydlete. Bohatě štědrovečerní podělení v Krkonoších znamenalo jablíčko, oříšek, prostinká laciná hračka ze dřeva. Kristydle obvykle představoval výmluvnější tkadlec zahalený v bílém plátně. Obešel několik stavení, zazvonil pod okny nebo za dveřmi a děti před Kristydle klekaly a byly podrobeny dosti obtížné zkoušce. Zkoušeny byly modlitby, otázky z náboženství a biblické dějepřavy.

- *Ovoce*

Po večeri se ještě v 19. století dělaly z jablek, fíků a suchých hrušek, švestek, kaštanů, rozinek, ale hlavně z ořechů podle fantazie a dovednosti figurky.

- *Koledy a karnevalové veselí*

Chození po různých „Perechtách“ a jiných maškarách bylo na Štědrý den tak oblíbené, že se to ani vrchnosti nelíbilo. Poličský děkan Adam Kouřimský píše v roce 1586 v úterý po sv. Tomáši městské radě trpkou žalobu, že „kalafaktor s mendíky na Štědrý den do barev ďábelských se strojíce a černíce a šaty na rub oblačejíce, ne jináče než jako čerti, na ohavu každému dobrému a nejvíc na potupu Pána Boha všemohoucího po městě běhají, rozličné nezpůsoby provádí, k čemuž přijdou, kradou a mocí berou prodavačkám a potom ještě po domech holdují.“ Tento staročeský zvyk je srovnáván se zvykem srbským, polským a se zvykem ruským, vede k úvaze o příbuznosti bývalých všeslovanských zvyků na oslavu zimního slunovratu. Betlémské ovčičky jsou popsány jako obyčej na Velízi u Žebráka. Před půlnocí mši svatou místní farář vyvedl všechny děti z chrámu i s obecním pastýřem. Děti běhaly kolem kostela a měly jako ovce. Pastýř mečel jako beran. Farář šel za nimi. Kališové (kalašové) byli koledníci nebo postavy koledující o Štědrém dni, podle některých zpráv ještě před východem slunce. V Praze podle dobových zpráv chodil kališ s peroutkou (bílou nebo zlatou) a oprašoval nábytek a všechny osoby. Koledou si přivydělávali o Vánocích učitelé, rektoři, kněží a správcové školy, s touto koledou chodili i řezniční učni, tedy nikoliv žebráci. Kališ je popisován jako „...muž, oděný v bílý rubáš, s korunkou z pozlaceného papíru na hlavě. V ruce měl kosinku rovněž pozlacenou a zpíváje písňe vánoční obešel každou zelenářku, jejíž kosův a pak obou tváří se dotýkal tou kosinkou pro štěstí.“ Podle jiných zpráv byl kališ oblečen pestře, s dlouhým ptačím perem za vysokým špičatým kloboukem. Odměnou mu bylo zboží, které obchod nabízel

nebo pár grošů. Do 19. století po koledě chodily nejen malé děti, ale také starší děti, studenti a žáci. Koleda byla pro žáky v 15. až 17. století důležitým zdrojem obživy. O vánoční koledě nosili s sebou děťátko. O koledě na Tři krále chodili „s hvězdou“. Na koledě zpívali lidové i umělé vánoční písně a dostávali za to dárky. U některých sousedů byli přijati nevlídně, u jiných se dočkali nadávek. Po různých osudech byly koledy rušeny a místo nich za ně placena náhrada školákům, učitelům a duchovním. Malé děti však chodily po koledě dlouho a tento zvyk se místně na venkově udržoval až do začátku 20. století. Vedle koledy duchovenstva a žákovstva neblaze prosluly o vánocích koledy selského lidu, kdy za vybrané peníze bylo kupováno společné pivo čili „pivo kolední“ a při pití tropeny všelijaké nezbednosti. Na začátku 16. století byla sepsána vyhláška, v níž se zakazovalo pod trestem přísných pokut také kolední pivo. Při občůzkách a hrách koledníků s jesličkami se jesličky rozšířily ve zvláštní vánoční divadelní výjevy. Po chalupách chodily postavy oděné jako pastýři, andělé, čerti a s nimi mládenec řečník. Nosili s sebou malý Betlém a přednášeli říkání vánoční. Až do šedesátých let 19. století, ve vánoční době, chodilo podle starého zvyku v okolí Jilemnice pět výrostků provozovat zvláštní kolednickou hru. Jeden z nich představoval anděla, přes oblek měl bílou košili, opásán byl červenou šňůrou, na krku červený šátek, na hlavě vysokou čepici se zoubkovaným okrajem z pozlaceného papíru. Dva byli pastýři či „Kubové“, s pastýřskými vysokými holemi a brašnami, v obleku obyčejném, dle možnosti podobném starému kroji pastýřskému. Mládenec taktéž byl v obleku obyčejném, ale šůsky nastrojené na způsob dřívějšího vojenského „fráčku“, s portami z pozlaceného papíru, po boku dřevěnou šavli v pozlacené pochvě, v ruce dřevěnou pokladničku. Poslední figura byl čert, všecek černě ustrojený, s nezbytnými rohy a vyplazeným jazykem z červeného sukna. Nesli malé jesličky a když vešli do světnice, pastýři poklekli před jesličkami a všichni zpívali: „Co to znamená medle nového, viděli jsme tam nebe jasného; hvězdy překrásně svítí, musí tam něco býti... že se nám narodil Spasitel, celého světa Vykupitel.“ Ale také v ostatních českých zemích chodili večer od Štědrého večera až do Nového roku chlapci dům od domu s jesličkami. Chlév a figurky byly buď z papíru nebo ze dřeva a upevněny na prkénku. Chlapci bývali obyčejně čtyři, jeden za anděla, ostatní za pastýře. Pastuškové měli na hlavách široké klobouky a v ruce hole. Součástí hry bývala divadelní hra, kdy anděl budil staršího pastýře, který odpovídal: „Kdo to na mě volá a mně spát nedá?“ Průvod naznačuje, že společně odcházejí do Betléma.

Jmelí

Ještě novějšího původu než vánoční stromek je v Česku obyčej se jmelím na Vánoce. Na konci 19. století přibýlo mezi vánoční nezbytnosti v Praze i po českých městech zelené jmelí s bílými bobulkami. S ohledem na skutečnost, že jmelí bylo spojováno s keltskými, tedy pohanskými, čarodějnými zvyky, budilo mezi křesťany nedůvěru a obavy. O jmelí existuje mnoho legend. Podle jedné z nich bylo kdysi stromem, z jehož dřeva byl vytesán kříž, na němž zemřel Kristus. Strom hanbou seschl do malých keříků a proměnil se v rostlinu, která přináší dobro. A stejně jako věřící přijímají tělo Kristovo i jmelí přijímá živiny z jiných stromů. Pod jmelím se v dřívějších dobách v období Vánoc a Nového roku mohli muž a žena políbit v přítomnosti někoho jiného. Ve středověku se jmelí také používalo jako významná léčivá rostlina. V lidovém léčitelství se jmelí používalo proti mnoha nemocem – „proti zimnici, běhavce, žlutici, soucotám, hryzení v životě (břiše). Proti padoucí nemoci se používalo všeobecně a také proti parazitům.“ Původně keltský zvyk upravila křesťanská symbolika. Ve Walesu na Štědrý večer zastrkují jmelí pod střechu a hoši tam vedou děvčata a přejí šťastné, veselé Vánoce a nový rok, rozumí se, také hubičkovaním. Ve Francii na nový rok patří jmelí mezi první dárky. V alpských krajinách přenášejí obřad s jmelím na Silvestra. V hospodě při zábavě visí uprostřed jedlový věnec. U kamen stojí ošklivá maškara „Sylvester“ s věncem ze jmelí na hlavě. Jak někdo stoupne pod jedlový věnec, Sylvester má právo ho políbit.

Vánoční stromek

Na Štědrý den, nebo před tímto datem bývá zdoben vánoční stromek. Ještě na konci 19. století je zmiňován jako zvyk cizí, ale běžný, a v polovině 20. století je nezbytností i na Moravě všude, kde jsou děti. Vánoční stromek je také často zdoben v kostelech. Ozdoba vánoční oslavy je stromek s pozlacenými ořechy a jablky, cukrovinkami, pestrými papírovými řetízky, zářivými světly. Ovšem ještě na začátku 20. století není v českých zemích a ani v Německu všude rozšířen. Zíbrt poznamenává, že o vánočním stromku až do věku XVII. není ani potuchy. Je zcela vyloučeno, aby obyčej (jak tvrdí, pohanského původu) ušel pozornosti mravokárců věku 15. a 16. století, kteří ve svých spisech tepou kdejakou pověru a obyčej. Z tiš-těných zpráv je mezi nejstaršími zpráva Krolmusova (Staročeské pověsti, 1845). Zde je informace, že v Čechách o Štědrém večeru na koutním stole (stolek v rohu) mají smrček nebo jedličku, májku okrášlenou věníkem, ovocem, pečivem a oděvem (jablky, ořechy, hruškami, slivkami, mandlemi, rozinkami, perníkem, ptáčky, šátky atd.) osypanou, nebo nad stolem zavěšenou obráceně dolů.

Plodnost a bohatství

Při zadělávání kynutého těsta měla hospodyně na zahradě rukama hladit ovocné stromy a volat: „Stromečku, obrod', obrod',“ aby byly plodné. Během štědrovečerní večeře se v různých oblastech země dodržují některé zvyklosti. Často je zmiňován zvyk položit pod talíř minci či šupinu, tento zvyk měl udržet peníze v rodině nebo je přinést. Součástí večeře měly být luštěniny, nejčastěji měla být při večeři zkonsumována lžice vařené čočky, aby byla příští rok dobrá úroda a spousta peněz. Jinde byly přivolávány peníze kaší z jáhel a obilovin. Podle pověry se toho, kdo nosí u sebe tři šupiny ze štědrovečerního kapra, drží peníze. Kdo na Štědrý den nedá nikomu dar, do roka prý skončí v bídě. Zbytky jídla ze štědrovečerní večeře byly zakopány do země u ovocného stromu, nebo se kladly k jeho kořenům. Také třesení ovocnými stromy na Štědrý večer mělo zajistit bohatou úrodu.

Štěstí a smůla

Mezi večeří a půlnocí jsou hrány karty a kostky, aby hráči zjistili, jaké štěstí je čeká příští rok, jak jim půjde karta. O Štědrém večeru má mít kapsy hospodář otevřené, aby do nich napadalo štěstí, aby přišel hospodář k bohatství. Prát prádlo na Štědrý den přináší smůlu.

Destrukce, nemoc a smrt

O Štědrém večeru se nesmí rozhodně věšet prádlo, protože by se během roku mohl někdo oběsit. Zvykem bylo rozkrajování ovoce, z něhož se věštilo zdraví či nemoc a smrt. Na Štědrý den se nesmí čistit chlévy a stáje, pak by dobytek kulhal. Nesmí se zametat, aby z domu nebyli vymeteni duchové mrtvých, kteří v tyto dny přicházejí navštívit živé. Nesmí se šít a plést, aby myši nezničily výsledek. Od štědrovečerní tabule podle pověry nesmí vstávat od stolu nikdo, dokud všichni nedojí, to aby rodina zůstala pohromadě. Podle pověry ten, kdo od stolu vstane, do roka zemře. V jiných rodinách se směla vzdalovat pouze hospodyně. Jinde zase právě hospodyně nemá vstát od štědrovečerní večeře, protože by slepice nenesly. Nohy vánočního stolu byly svazovány řetězem, aby rodina zůstala pohromadě. Podle jiných pověr je to pro ochranu před zlými duchy. Z večeře vždy musí zůstat zbytky. Zbytky z štědrovečerní večeře se dávaly zvířatům a vhadzovaly se do ohně a vody (aby si hospodyně naklonila tyto živly a nedošlo k požáru či povodni).

Svátek narození Páně (Boží hod vánoční)

Lidé věřili, že čerstvý chléb upečený 25. prosince a čerstvá vejce snesená 25. prosince mají kouzelnou moc.

Svatý Štěpán

Svatý Štěpán (26.12.) byl považován podle lidové víry v českých zemích odedávna za patrona koní. Kněz po kostele na sv. Štěpána chodil, aby kropil oves svěcenou vodou, a farníci na něj házeli hrstmi oves, prý na památku kamenování sv. Štěpána. Byla oblíbená zábava, zvaná „štěpánování“. Podstata slavnosti spočívá v tom, že z rána na sv. Štěpána naplnili si hoši kapsy připraveným zrním, ovsem a též ječmenem. Po cestě na mši se obyčejně domluvilo několik hochů a spolu obstoupili vyhlédnuté děvče a házeli jí hrstmi zrní do tváře, aby prý byla červená, zdravá, obratná a hezká, aby se vdala snadno a brzy. Děvče bránící se zčervenalo ještě více od zrní metaného. Po mši hoši vyšli dříve z kostela a metali opět zrní všem dívkám do tváří, dokud zásoba zrní v kapsách vystačila. Téhož dne (nebo na Nový rok) podávaly ženy svým mužům „gatě“ (kalhoty), naznačující tím, že chtějí být po celý rok poslušné. Podobně na Hané časně ráno děvčata umývaly chlapce a podávaly jim gatě, za což dostávaly „sladkou kořalku“ (likéry). V Uhřetěbuzích u Kojetína se zavěšoval na kliky u dveří žebřák (figura ze slámy). Když ve stavení žebřáka zpozorovali, odnesli ho k sousedovi. Kde na to nepřišli, byli ráno k smíchu lidem kteří šli do kostela, že v jejich domě neměli žebřákovi co dát, proto se jim oběsil na klice. Kateřinští synci na Štěpána „sušili děvuchy“, které pak o Velikonocích polévali v některé hospodě pitím. Přísloví „Na svaty Štěpan, každý sobě pan“ ve Slezsku připomíná konec služby pacholků a děveček. Na Štěpána pacholci na Hané chodívali „na svobodu“ s koláčem, výslužkem. Končí jim celoroční služba. Podle dávných zvyků před tímto dnem koně nakrmili, ocasy vyprali, ocas i hřívu zapletli a stáj očistili. Po kostele, nebo k večeru odcházeli s koláčem makovníkem nebo pecnem chleba. Svoboda pacholků trvá až do nového roku.

Věštění

O Vánocích bylo třeba naplňovat určité rituály a vyhnout se tak dopadu zlých pověr a naklonit si na svou stranu síly ovládající věci budoucí. Rovněž prý bylo možné snadněji nahlédnout do budoucnosti. O Štědrém večeru se po rozdání dáreků do mše věnovali lidé lití olova a věštění ze vzniklých tvarů. Také bývaly zapalovány svíčky v lodičkách z ořechových skořápek, které byly pouštěny v lavóru (velké míse sloužící k mytí, velmi často na metr vysokém samostatném stojanu) s vodou. Rituálem bylo házení střevíce, zda se

dívka další rok vyvdá, halekání z brázdy, třesení bezem nebo plotem a poslouchání z které strany štěká pes: „Třesu, třesu plotem, kde můj milý bytem: ozvi mi se ozvi pes, kde můj milej večer dnes.“ Karel Jaromír Erben v Kytici popisuje věštění a sílu magické moci Vánoc: „Tu prý dívce v půlnoci, při luně pochodni, souzený se zjeví hoch, ve hladině vodní.“ (Karel Jaromír Erben: Štědrý den) Věštby se kromě vdavek často týkaly ekonomického úspěchu, úrody a počasí, například: „Na den sv. Barbory utrhne se višňová ratolest a dá se do vody: kvete-li pak o Štědrém večeru, bude brzy léto – nekvete-li, léto se opozdí.“

Hrnečky

Bývalo zvykem přiklopit hrnečky hlínu, chléb, hřeben a prsten. Jiní potom, nevědouce ovšem, co pod kterým hrnečkem je, jeden hrneček podle své úvahy odklopili. Kdo si odkryje hlínu, do roka zemře, kdo hřeben, bude nemocen. Kdo odkryje chléb, tomu náhoda věští pozemské bohatství, prsten věští svatbu.

Barborky

V den svatého Ondřeje nebo svaté Barbory dívky ulomí (na Valašsku, Slovácku a Slovensku zuby ukousnou) višňovou (také třešňovou) větvičku, dají do vody ve chlívě a pokud na Vánoce vykvete, do roka se vdají. Voda se musí obden měnit. Na Slovensku větvičku zapíchnou do země a zalívají každý den z úst „na ščutrovo“ (na lačno). Rozkvete-li na Vánoce, tak aby si ji dívka mohla vzít do kostela, do roka se vdá. Místo skleníku dávají větev v nádobě s vodou do teplého chlěva. V oblasti okolo Králova Hradce byla používána jabloňová větvička. Kterému děvčeti barborka nevykvete, ta se na Slovensku nevdá, ba říká se o ní že není panna. Na Chrudimsku sloužily Barborky k lustraci čarodějnic takto: „Uřízni na sv. Barbaru jednorocní proutek z višně... do Štědrého dne se rozvíje. Při jitřní udělej z něho kolečko a hled' skrze ně při mši svaté k oltáři a uvidíš všechny čarodějnice k oltáři zády obrácené. Ale potom musíš vyjít z kostela dříve, než kněz řekne ‚Amen‘... čarodějnice by tě roztrhaly.“ Podobné praktiky k zjišťování čarodějnic byly používány v oblasti okolo Sušic, Litomyšle, na Strakonicku a na Slezsku.

Růže z Jericha

V knize Hoj, ty štědrý večere popisuje Zíbrt: „Mezi obyčejí, zábavami a věštbami, jež zachovalo lidové podání na Vánoce (hlavně na Štědrý den), zvláštní, něžné, poetické kouzlo mají obřady a zvyky s květy, uměle rozkvetlými. Zvolili si k tomu květinu cizokrajnou, obestřenou zkazkami středověkými a východními – růží z Jericha. Choulivka čili růže z Jericha (*Anastatica hierochontica* L.), roste v Egyptě, Palestině, Sýrii a Arábii. Její větve v čase zralosti uschnou, stvrdnou a schoulí se dohromady v kulaté klubko. Zvlhne-li rostlina v tom stavu, opět se rozloží, neboť jest u vysokém stupni hydrokopická. Vznikaly odtud četné pověry a upoutala květina pozornost poutníků, kteří od doby válek křížáckých přinášeli ji jako památku z pouti na Východ, hlavně do Svaté Země.“

Lití olova

Lití olova přes klíč do studené vody při věštění budoucnosti.

30. listopadu, děvčata pilně sbírají olovo ze starých oken nebo ho schválně kupují. Olovo dají na plechovou lžici a nad plamenem svíce drží lžici, až se jim olovo rozpustí. U sebe mají mísu nebo škopek s chladnou vodou, do níž lijí přes klíč křížový (na zubech má podobu kříže) rozpuštěné olovo. Z olova se ve studené vodě v okamžité tvorbě tvoří rozličné tvary. Z těch je hádáno. Jsou v nich viděna sídla nebo ševcovská kopyta, tkalcovské člunky, vojenské zbraně, bochánky chleba, péra na psaní, srpy, rýče, motyky, cepy atd. Z těchto věcí dívky odhadují jakého řemeslníka neb živnostníka dostanou za manžela. Nebývala prý nouze o vtipy, výsměch i vzájemné škádlení. Jinde dívky zase házely ulité kuličky přes střechu. Kam zapadla kulička, hádaly, že odtud přijde ženich.

Věštba z díry v ledu

V horách na Frýdecku vysekávali v ledu „přerublu“ (otvor) a při měsíčku hleděli do něj, hádajíce podle stínu, jakého muže která dostane.

Z domácích zvířat

O půlnoci před sv. Ondřejem (nebo na Štědrý večer) děvčata vstanou a jdou zaklepat na kurník, se slovy: „Kohoutku, kohoutku! zakorkej, muže-li dostanu, vědět mi dej. Slepicky, vy nechtě kokotání, nekazte, nekazte mi vdávání.“ Ozve-li se nejprve kohout, má děvče naději, že se toho roku vdá: pakli se ozve slepice, oznamuje kvokáním, aby holka přišla za rok zas. Jinde každá dívka vzala kousek chleba a položila jej na lopatu. Čí kousek pes nejdříve snědl, ta že se vdá nejdříve.

Ze střechy, plotu a bezu

Na sv. Ondřeje nebo na Vánoce děvče třese plotem, stromem nebo bezem a říká: „Třesu, třesu tímto plotem, všed' svatí mým životem. Kde je můj milý dnes, ať mně tam zaštekne pes.“ nebo „Svaty Ondřejů, ja tobě plotem chvěju, abys mi pověděl, kterého dostanu.“ nebo „Třasu, třasu plotisko, aby přišlo ku mně chlopisko.“ Je popsán zvyk, kdy večer před svátkem sv. Lucie děvčata jdou „střechu triast“. Rozprostřou zástěru a tlučou do došků. „Když vypadne žito, vdá se dívka za bohatého, když rož, za středního gazdu a když smetí, za chud'asa.“

Zvyky v období po Vánocích

Svatý Jan

Sv. Janu dali jedovaté víno, jež mu dle legendy neuškodilo. Proto 27. prosince světili křesťané na jeho svátek víno a pili sv. Janu na počest. Ohlas dávného zvyku, již vyhynulého, ozývá se v lidové pověře: „Kdo na den sv. Jana Evangelisty pije víno, ten se následujícího roku neotráví“. Na den sv. Jana třeba pít víno, aby had neuštknul. V 18. století se na památku jedovatého vína, jež pil sv. Jan, s vírou v zázračné působení svěceného vína, krapet svěceného vína nalévá do vinných sudů na ochranu proti čarodějnicím. Ve svěceném víně je namáčen kus chleba, z něhož se každé krávkě či koni a jinému dobytku dá kousek kvůli víře, že je nikdo neočaruje po celý rok. Na Uherskobrodsku sbírají pacholci na sv. Jana Evangelisty do měcha „ohlášky“. Jeden se převleče do ženských šatů, druhý za žida a vezme pytel na rameno. Vedouce se za ruce, chodí dům od domu. Kde je pacholek anebo dívka na vdávání, dostanou hadru (= ohlášku). Vstrčí hadru do pytle a jdou dále. Hadry potom zpeněží. Jinde chasníci zase chodí po dědině s bílými talíři a sbírají na mši za všechny obyvatele.

Svátek Mlád'átek

Mlád'átka je svátek 28. prosince. Nejstarší známý český doklad o slavení Mlád'átek je z roku 1255 a týká se staré zvyklosti, žakovského průvodu o svátku Mlád'átek dne 28. prosince, který obtěžoval rok co rok klášter v Břevnově u Prahy bujnou nevázaností. Hus zde vzpomíná také slavnosti bláznovské ze svého mládí, jak žáci „strojiece krabošky“ – „vše opak kukly kožišné obrátili“ a tropili mnohé nezbednosti i na posvátném místě. Průvody na den Mlád'átek zanikly nepochybně již v 15. století. Do 19. století zůstával obyčej, z rána, když děti ještě leží v posteli, zeptat se jich: „Kolik bylo mlád'átek?“ Které neví, dostane metlou a připomene se jemu, že „čtyři tisíce čtyři sta čtyřicet čtyři“. Na Slovensku rodiče mrskali děti z rána v posteli, aby se prý na ukrutnost Herodesovy rozpomínaly. Potom ten obyčej mrskání proutkem muži k ženám a obráceně zachovávali. Podobně jako na Velikonoce 28. prosince muži ženy a na oplátku 29. prosince ženy muže žertem šlehali proutky.

Nový rok

Nový rok byl odedávna oslavován bujarým veselím. Tomáš Řesátko (Rosacius) Soběslavský v roce 1581 horlil proti vítání Nového roku hlučnými bujnostmi, posměšnými kletkami a básněmi: „U předkův našich někdy ten obyčej byl, že na Nové léto lid toliko k smíchu přivozovali a kratochvil nějakou směšnou tropili, kterážto žádného užitku nepřinášela a podlé toho kázání slova Božího velice zlehčeno a v žert obráceno bylo.“ Tomáš Soběslavský vyzdvihoval obyčej „vespolek se potěšovati“ a posílat si dárky se srdečným přáním Boží milosti a požehnání. Na Nový rok kominík (pravý ale i přestrojený) na ulici Příkopy se za provizi otíral po pravé straně o pozdní chodce pro štěstí. Obracely se kožichy naruby a zlatily cylindry, klobouky, převracely se drožky a pořádaly se průvody. Lidé ve městech odedávna Nový rok slaví hlučně, i dříve, podobně jako byl v 20. a 21. století očekáván půlnoční ohňostroj, dříve čekali na půlnoční výstřel v Praze na hradbách. Ten byl pozdravem Novému roku na uvítanou. Půlnoc na přechodu od starého roku k novému roku byla vítána hlaholem zvonů, zpěvem hlásného na věži a jásotem a radovánkami obyvatel, projevujících radost že se dočkali nového (dalšího) roku. Ponůcku (obchůzku ponocného po městě) obstarávalo několik statných mužů. Byli oblečeni do velkého pláště s červeným lemováním a obuti do těžkých bot. Na hlavě měli „kaškety“, také lemované. V ruce nesli každý starodávnou halapartnu a na knoflíku jim visela pišt'ala na poplach. V Domažlicích Je připomínán půlnoční zpěv ponocného jako krásný starobylý zvyk.

Vánoční koledy pokračovaly i na Nový rok. Dětskou novoroční koledu nazývali chození s proutkem. Děti chodily o Novém roce s proutkem, různě dlouhým, propíchaným po celé délce dřevěnými jehlicemi, které byly ozdobeny různobarevnými ústřížky látek nebo papíru a hrachem, na konci jehlic nabodaným. Vršek zdobilo obyčejně malé jablíčko, oříšek, nebo papírová kytice a pentlička. Někdy byly použity pruty z trnky, která má dlouhé jehlice (větvičky zakončené ostnem). Děti přišly na koledu do stavení a říkaly zpěvavě: „Dej vám Pán Bůh dobrýtro na to Nový líto, abyste měli leníček jako tenhle proutíček a na něm hlavičky jako tyhle hráštíčky na ten Nový rok.“ Po přezpívání koledy hospodář proutek kupuje, smluvená cena byla v 19. století nejméně 3 krejčary. Koupený proutek dá si hospodář z jara do lnu, aby byl jako ten proutíček a měl hlávčičky jako ty hráštíčky.

Na Hané bylo oblíbeným novoročním zvykem „skrajovat buchtu“. Na Vyškovsku se složily dívky na Nový rok a upekly velikou, dobrou buchtu. Ověnčily ji, ozdobily ovocem a cukrovím a zanesly do domu nejoblíbenějšího děvčete. Tam přišli zanedlouho také mládenci „skrajovat buchtu“ a přinesli víno nebo sladkou kořalku. Zasedli s děvčaty, každý vedle své milé, za stůl prostřený bílým ubrusem. Nejvýznamnější z nich skrojil buchtu, po něm krájeli buchtu i ostatní, požívající každý svůj díl s děvčetem, které jim bylo milé.

Na Nový rok bývalo na Slovácku v každém městečku i vesnici živo. Světla se koláčová slavnost. Měnily se služby a nastupovali noví pacholci, tovaryši a děvečky. Hned po poledni vyjely vozy se služkami, které si vezly vystrojený koláč, výslužku. Do této buchtu byly zapíchnuty pruty a omotány barevným vystřihaným papírem, nahoře byly pruty svázány a do nich byla zastrčena kytička z růží. Po stranách bylo navěšeno množství cukrovinek všeho druhu a mašle z červených stužek. Dole na buchtě byla jablka, zlaté ořechy a věnec z dýňových jader a sušených trnek. S koláčem jela děvčata domů, buď k rodičům nebo přátelům, kde začínala teprve pravá slavnost. Sešli se totiž příbuzní, známí i šohajové z celé dědiny a volili mezi sebou jednoho, který koláč má nakrojit. Býval to někdy kmotr, popřípadě i strýc nebo jiný příbuzný, ale také některý šohaj. Zvolený nakrojil koláč, ovšem tajně a vložil peníz doprostřed koláče mezi pruty. Ostatní hledali nakrojené místo a přikládali další peněžité dárky k prvnímu. Když se všichni vystřídali, přišel opět ten, který koláč nakrojil a nyní jej nakrájel veřejně a odzdobil. Ozdobami a koláčem se přítomní podělili. Za darované peníze se nakoupila večere, při které se zpívaly slovácké písně. Po večeri hrála hudba a tancem se ukončila koláčová slavnost.

Tři králové

V lidové tradici bylo zvykem na tento svátek volení mazancem „krále“. Zastrkovali do pečiva penízek a komu z domácích po rozkrájení připadl kousek s tím penízkem, byl „králem“. „Král“ pak kropil podle starého obyčeje stavení a psal tříkrálové křížky.

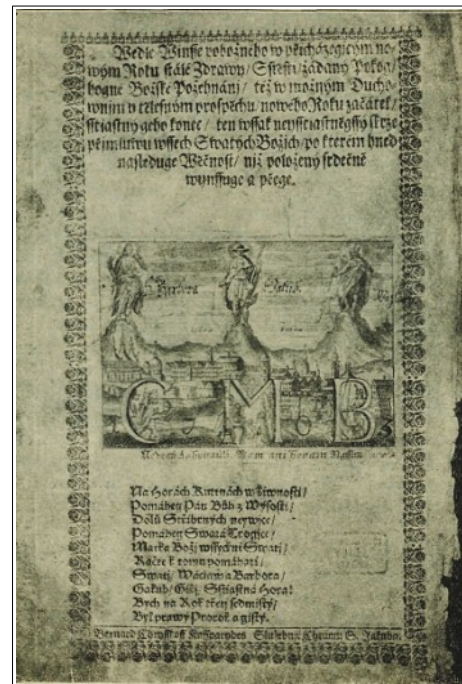

Oblíbenou zábavou, která má původ v křesťanské legendě o Třech králich, bylo chození Tří králů, chození s hvězdou. Staročeské děti chodily „s hvězdou“, připomínající přiměřenými zpěvy památku Tří králů. Zpěvy bývaly dramatizovány předváděním příběhu, a tak vznikly hry tříkrálové. Jesuité se chopili této příležitosti a vystrojovali pak divadla Tříkrálová slavnostně, s lákavou nádherou, kdy žáci jezuitských kolejí hrávali před četným a vděčným obecnstvem. Tři králové byli zpodobněni jako postavy v pěkném

královském oděvu. Nejnápadnější a často i nejzdobněji nastrojen byl král Baltazar, vypočtený jako mouřenín s červeně malovanými rty. Jinde na sobě měli králové alespoň bílé košile a modré pentle a ko-

runy pozlátkem a různobarevným papírem polepené. Černý vzadu (Baltazar) měl přes košili černý kabát téže barvy jako kytli (sukni) z tuhé látky, v obličejích se v některých oblastech nikdy nečernil. Bílí králové měli bílé sukně tenké. Když přišli do stavení, postavili se do řady jeden za druhého: Kašpar s hvězdou jako první, „černý vzadu“ tradičně poslední, a dali pozdravení: „Pochválen Pán Ježíš Kristus“. Na závěr představení černý král sám přál, hovořice za všechny tři krále: „Vinšujeme vám šťastnej a veselej novej rok, abyste ho s radostí přečkali a s menšími hříchy, s větší radostí po smrti se radovali v nebeském království“. Obyvatelé domu odpovídají: „Dejž to, Pane Ježíši Kriste!“

Koleda Tří králů v nejjednodušší verzi zněla: „My Tři krále, my jdeme k vám, štěstí, zdraví, vínšujem vám, štěstí, zdraví, mnohá léta! My jsme k vám přišli z daleka. Z daleka jest cesta naše, chceme znáti srdce vaše. Náš kamarád černý vzadu, vystrkává na vás bradu! On bude všady kouřiti, s námi o dárek prositi!“ poté co vykouřili všechny kouty příbytku kadidlem dostali několik grošů a odešli jinam. Jinde se uchytila verze s textem který obsahuje často vzpomínanou pasáž: „A já černý vystupuju, a nový rok vám vínšuju. Slunce je toho příčina, že je má tvář opálená.“ Zpěvy Tří králů někdy provázal další člověk jemnou hrou na tahací harmoniku. Při odchodu napsal některý z Tří králů na dveře „K + M + B + letopočet“. Po třech dnech jde hospodyně časně ráno, než vyjde slunce, a ty křížky smaže a to proto, aby jí slepice celý rok hodně vajec nesly. V 21. století se pořádá Tříkrálová sbírka, kdy chodí katecheta s žáky sbírat příspěvky na katolickou Charitu.

Tříkrálový lístek z Kutné Hory (1703).

Vánoční legendy

Vánoční příměří

Během první světové války se vojáci bojujících stran setkávali a společně slavili Vánoce, či dokonce někde sehráli vánoční fotbalové utkání. Vojáci si vyměňovali dary, někdy i adresy, a pili. Často příměří začalo žádostí o možnost pohřbit mrtvé kamarády. Tento příběh je někdy upravován jako dramatické vyprávění v krátkých literárních dílech.

Betlémská hvězda

Betlémská hvězda, popisovaná v Matoušově evangeliu, je někdy považována za kometu. Avšak mohlo by jít i o novou hvězdu (novu či supernovu). Konjunkcím planet již dříve byl přikládán velký význam i mezi laiky a je jistá možnost, že krátkodobá konjunkce planet mohla být také jevem, který upoutal pozornost vědců té doby. Možnost, že by šlo o velmi vzácnou konjunkci planet, jenž byla později mylně interpretována, patří k oblíbeným, ačkoliv ostatní možnosti, o jaký úkaz na nebi vlastně šlo, rovněž nelze vyloučit. Kometu zobrazovaná na lidových betlémech byla vytvářena až podle Halleyovy komety, po roce 1301. Odborníci však nemohou vyloučit, že mohla v době Kristova narození být na noční obloze viditelná jiná kometa. Tuto teorii zastává například A. A. Borett (1983). Možnost, že by v té době byla viditelná nová hvězda, v moderní astronomické terminologii buď nova nebo supernova, je považována za pravděpodobnější. Zastáncem této možnosti je například A. J. Morehouse (1978). Řada astronomů podporuje názor Johanna Keplera, že šlo spíše o konjunkci planet. Význam tomuto úkazu připisuje astrologie, která byla v dřívější době s astronomií nerozlučně spjata. Mudrci od východu tedy mohli být astrology, kteří vykládali ze „znamení na nebi“ věštby. Konjunkce je mohla zavést do Betléma. Podle Keplera došlo dokonce v roce 7 před naším letopočtem k trojnásobné konjunkci planet Jupiteru a Saturnu v souhvězdí Ryb. To potvrzují i moderní výpočty. K úhlovému přiblížení Jupiteru a Saturnu došlo 29. května, 30. září a 5. prosince téhož roku. Podle těchto výpočtů šlo o neobyčejně nápadný úkaz. Na základě této teorie by se Kristus jako osoba narodil koncem léta či na podzim roku 7 před naším letopočtem.

Ježíšek

Ježíšek je zdobnělinou jména Ježíše Krista, jehož narození slaví křesťané o Vánocích. Oslava Kristova narození podle Lukášova evangelia ve spojení s Ježíškem je rozšířená nejen v Česku. Vánoční obdarování prošlo dlouholetým společenským vývojem. Vývoj samotné vánoční nadílky je pak úzce spojen s měšťanskou vrstvou, jejíž zásluhou se Štědrý večer stal postupem času rodinnou oslavou a nadílka dětem pod vánočním stromečkem pedagogickým instrumentem. Oslavu narození Ježíše Krista na 25. prosince

začala církev praktikovat přibližně od poloviny 4. století, čímž dostala pohanská posvátná noc křesťanský rozměr. Vzhledem k tomu, že den svátku sv. Mikuláše (6. prosince) byl o bohoslužbách spojen nejen s legendou o třech obdarovaných dcerách či o třech obdarovaných dětech, ale také se čtením podobenství o svěřených hřivnách, převzala postava sv. Mikuláše při obdarovávání dětí také zvyk ptát se, zda byly hodné a pokorné. Protestanti odmítali formu římsko-katolického uctívání svatých, potažmo i sv. Mikuláše. Lutherem zavedené obdarování „svatým Kristem“ o Štědrém večeru bylo natolik abstraktní, že se představa později zavedeného Krista-dítěte (Christkind, Christkindl, Ježíšek) neubránila zhmotnění, nejčastěji v podobě blondatého kudrnatého dítěte s andělskými křídly. Nejstarším zvykem sahajícím až do středověku je tzv. kolébání Ježíška (německy Kindleinwiegen) rozšířené především na území jižního Německa. Od 15. století byl tento zvyk praktikován dětmi v kostelech.

Vánoční svátky vypadaly na počátku středověku docela jinak. Církevní Vánoce se slavily jeslemi a dětskou kolébkou. Před oltářem kostela byla postavena dřevěná kolébka, ve které spočívalo Jezulátko. K tomuto Jezulátku se věřící modlili a považovalo se za bohumilý skutek Jezulátko kolébat. Strassburský kronikář Jakub Twinger z Kenigshoffenu o tom napsal, že na mnohých místech se v kostelích prováděla podivná hra, při které se kolébalo dřevěné děťátko nebo bůžek. Tato noc se považovala za nej-světější. Nejstarší popis této slavnosti je

z roku 1305 a uvádějí se v něm také písně, které zpívaly za rytmických a vážných pohybů děvčata a mládež v kostele tak, že si navzájem odpovídaly. Zpěvy byly doprovázeny hudbou na harfu.

Ve středověku naděloval dárky dětem 6. prosince sv. Mikuláš nebo nadílka odehrávala 28. prosince na svátek neviňátek. Tradice nadílky na Štědrý den (popřípadě 25. prosince na Slavnost Narození Páně) vznikla až později v 16. století. Němečtí protestanti odmítali uctívání svatých podle římskokatolické církve, a tedy i sv. Mikuláše. S největší pravděpodobností to byl Martin Luther, který v 16. století nahradil postavu sv. Mikuláše svatým Kristem a přeložil nadílku na den narození Ježíše Krista, tedy 25. prosince. V reformovaném Švýcarsku se konala nadílka až do 19. století na Nový rok. Svatým Kristem byl míněn Ježíš Kristus, neměl však tehdy podobu personifikované postavy.

V 17. a 18. století proběhlo v západní Evropě několik vln uctívání a zbožňování Ježíška, které připomínají například procesí z dob barokního Rakouska, lidové jesličky, pastýřské písně, koledy či církevní hry a v nichž vystupuje malý Ježíšek jako symbol nového a šťastného roku. Německá historička a etnoložka Ingeborg Weber-Kellermannová i český historik Vít Vlnas upozorňují na rozdílnost pojmů Ježíška neboli Jezulátka a Ježíška (Christkind) dárkonoše. Jezulátko bylo podle slov historika „předmětem zbožné úcty a něžné lásky“ zejména v baroku, kdežto Ježíšek (Christkind) ve smyslu protestanty zavedeného nositele vánoční nadílky je symbolem božího obdarování lidstva Ježíšem Kristem.

Ze začátku 17. století se dochovala zpráva v kalendáři Šimona Partlice o obdarování dětí rodiči ve jménu Krista Pána. Z pozdějších dob jsou zprávy o štědrovečerních nadílkách od Ježíška (zpočátku německy). V 19. století tradice Ježíška v Čechách, na Moravě a ve Slezsku plně zdomácněla a ve 20. století už vystupuje Ježíšek pravidelně ve spojení s rozsvíceným vánočním stromečkem. Na Šumavě přijíždělo nadělovat děťátko ozářené svatozáří na zlatém voze, taženém dvěma bělouši. Na mnoha místech severní Moravy přicházely na štědrý večer slavnostní průvody s Ježíškem, hlavními postavami byli dva andělé, sv. Josef a Ježíšek (převlečená ženská postava v bílém hávu), držící malý vánoční stromek.

Za první republiky zasáhla komercializace nejen štědrovečerní nadílku, ale celé Vánoce. Duchovní stránku Vánoc vytlačily davy lidí v obchodech i na tržištích, prodavači u kádí s kapry, nabídka různých druhů stromečků, skleněných vánočních ozdob, elektrických vánočních svíček (slogan: „Elektrické vánoční svíce rozjasní každému líce.“) a nákup nejmodernějších dáreků z reklam časopisů a novin, stále více Klubem československých turistů propagované trávení Vánoc na horách a s tím spojené lyžařské vybavení. Chudší si nadělovali: ženám látku na šaty, mužům doutníky a dětem rukavice, čepice, šály a knížky.

Pod vedením národních socialistů nastal obrat ke germánské mytologii. Ve 30. letech (20. století) se v případě Vánoc takové nacionální tendence začaly odehrávat nejprve podprahově. Postupně začaly vycházet

etnografické publikace, jejichž autoři se snažili na podkladě zvyků a rituálů dokázat germánský původ Vánoc a ve své snaze vymanit vánoční oslavy z křesťanského hávu nevynechala NSDAP k oživení germánského bájesloví jedinou příležitost. Dětem Třetí říše měly adekvátní náhradu za sv. Mikuláše a Ježíška nabídnout oprášené postavy „Knechta Ruprechta“ a „Frau Holle“. Cílem nacistů byla úplná sekularizace hlavních křesťanských svátků.

Zrušit Vánoce v pravém slova smyslu si komunisté zrovna tak jako němečtí národní socialisté netroufli.

Jejich snahy se upnuly na likvidaci vánočních zvyků a na vymazání duchovního rozměru vánočních svátků, jelikož v lidově demokratických státech dělníků a rolníků mělo být „díky štědrému sociálnímu systému o lid výborně postaráno“ (opak byl pravdou). Církev se stala hned po nástupu komunistů jedním z hlavních cílů – komunistická strana rušila kláštery, řeholníky i řádové sestry zavírala do vězení a proti nepohodlným vedla politické procesy. Státní bezpečnost špiclovala bohoslužby, literatura ve veřejných knihovnách prošla bedlivým sítem – zmizely knihy s křesťanskou tematikou, církevní svátky a výuka náboženství na školách.

Přirozeně měl zmizet i Ježíšek jako vůdčí symbol Vánoc. Marxisté-leninisté označili křesťanství za tmářství. Vánoce ve spojení s narozením Ježíše Krista neměly nadále existovat a snahy komunistických ideologů tak cílily hlavně na děti. Podle sovětského vzoru komunisté prosazovali ruského dárkonoše Dědu Mráze a skrze závodní odbory se dokonce pokoušeli o vánoční nadílku na Nový rok. V roce 1951 zorganizoval Svaz československo-sovětského přátelství společně s ministerstvem školství, Československým svazem mládeže, Pionýrem a pod záštitou Ústředního výboru KSČ poprvé celostátní akci s příjezdem Dědy Mráze do Československé socialistické republiky. Sovětský model vánoc se ale neuchytil. V ČSSR děti i nadále psaly o své dárky Ježíškovi. Celková dechristianizace (odkřesťanštění) společnosti však vedla k tomu, že v povědomí velké části lidí jméno či postava Ježíška ztratila souvislost se svatým Kristem a od 90. let 20. století je nezdědka dokonce pod jménem Ježíšek prezentována postava podobající se Santa Clausovi.

Ježíšek přináší vánoční dárky dětem tajně po východu první hvězdy 24. prosince a nikdy nebývá při nadělování spatřen. Po štědrovečerní večeři a zazvonění zvonečkem se vchází do místnosti s rozsvíceným vánočním stromečkem a následuje společné rozbalování vánočních dárků (oproti zemím, kde se dárky rozbalují až ráno 25. prosince). Umělecká ztvárnění vánoční nadílky s Ježíškem, kdy je vyobrazen jako dítě v bílém rouchu se svatozáří kolem hlavy a v doprovodu andělů, jsou poměrně vzácná. Ačkoliv je Ježíšek původně výmyslem protestantského severu, paradoxně se jeho tradice udržela právě v katolické oblasti a jeho tradice je dál uchovávána: v České republice, Maďarsku, jižním Německu, Rakousku, na Slovensku, ve Švýcarsku, v Jižním Tyrolsku (Itálie), Lichtenštejnsku, části Chorvatska a Polska, ve Slovinsku, ale také v jižní Brazílii.

Giotto di Bondone: Klanění tří králů, Padova, kaple Scrovegniů.

Vánoce v umění

Výtvarné umění

Při zobrazení Vánoc ve výtvarném umění převládá malba. Sochařské zpracování je, s výjimkou reliéfů a lidových betlémů, vzácné. Umělcem v Česku známým malbami vánočních motivů byl ještě ve 20. století Josef Lada. Jeho typická a oblíbená díla však na počátku 21. století upadla u mladé generace v zapomenutí kvůli nákladům na copyright. Mezi poměrně známé patří disneyovské vánoční postavy. Rozšířeným druhem výtvarného umění s vánočními motivy bylo lidové řezbářství, které se s ohledem na období Vánoc zaměřovalo na loutky a betlémy.

Základním vánočním tématem ve výtvarném umění je Narození Krista. To bylo zobrazováno již v raně-křesťanském umění, avšak zpravidla pouze jako součást christologických cyklů. Místo narození není v biblickém textu nikterak popsáno a jedinou indicií je to, že narozený Ježíš byl položen do jeslí. Kristovo narození je proto zpravidla situováno do chléva, respektive do dřevěného přístřešku postaveného pro zvířata, který často (zvláště v pozdní gotice a rané renesanci) bývá vestavěný do trosk rozměrné antické stavby. V oblastech působení Ortodoxní církve se Kristovo narození odehrává zpravidla v jeskyni. Kromě zvířat a svaté rodiny bývá od 14. století obvyklou součástí scény narození Krista klanění pastýřů. Často jsou součástí scény také andělé, kteří buďto v pozadí výjevu zvěstují narození Spasitele, nebo jsou jako pozorovatelé přítomni samotnému betlémskému výjevu.

Vyšebrodský cyklus – Narození Páně.

V českém i evropském gotickém umění byly vánoční události zpravidla zobrazovány jako součást christologických cyklů. Příkladem je například Vyšebrodský cyklus od Mistra vyšebrodského oltáře. Narození Krista v tomto cyklu obsahuje množství vedlejších ikonografických motivů, což je pro gotické umění obvyklé. V popředí výjevu je zobrazen donátor a také nezvyklý apokryfní motiv lázně. V pobarokním sekularizujícím se prostředí se zobrazení vánočních událostí přesouvá do sentimentální polohy lidového umění, například vyřezávaných betlémů, obsahujících často i stovky figurek, zobrazení řady periferních a zcela anachronických motivů, dějů. Výjimkou přitom nejsou pohyblivé betlémy především z konce 19. století.

Televize a film

V Česku patří k nejoblíbenějším vánočním pořadům výpravné filmové pohádky, z klasických například *Pyšná princezna*, *Princezna se zlatou hvězdou*, *Tři oříšky pro Popelku* či ruský *Mrazík*, z modernějších pak třeba *Nesmrtelná teta*, *Princezna ze mlejna*, *Princezna ze mlejna 2* či *Anděl Páně*. Celosvětově mezi zdařilé počiny v tomto směru patří televizní zpracování novely Charlese Dickense *A Christmas Carol* s názvem *Duch Vánoc*, veršovaný *Grinch s Jimem Carreym*, animovaný *Polární expres* nebo *Otec prasátek*. Mezi dětmi je v druhé dekádě 21. století velmi oblíbený animovaný film *Ledové království*.

Literatura

V anglické literatuře uvedl Vánoce do povědomí Charles Dickens ve svém díle *A Christmas Carol* ([Vánoční koleda](#)) z roku 1843. Příběh o lakomém, studeném, necitelném a mrzoutském Ebenezeru Scroogeovi a jeho nápravě poté, co ho navštíví tři duchové o Štědrém večeru redefinoval ducha a význam Vánoc a vyvolal znovuzrození svátečního veselí poté, co puritánské autority v 17. století v Anglii a Spojených státech amerických potlačily předkřesťanské rituály spojené se svátky. O Vánocích se odehrává počátek jedné z velmi zdařilých pohádek Hanse Christiana Andersena, [Sněhová královna](#). Tato kniha je o Vánocích velmi oblíbená jak ke čtení, tak i v rozhlasovém zpracování. V německé literatuře najdeme například novelu *Bergkristall* ([Horský křišťál](#), 1845) od šumavského rodáka Adalberta Stiftera. Karel May se věnoval tématu v knize *Weihnacht* ([Vánoce](#), 1897). Nad Vánocemi a způsobem jejich davové oslavy nebo naopak důvody neslavení v 21. století se humorně zamýšlí John Grisham ve svém románu *Skipping Christmas* (*Vánoce nebudou!*, 2001).

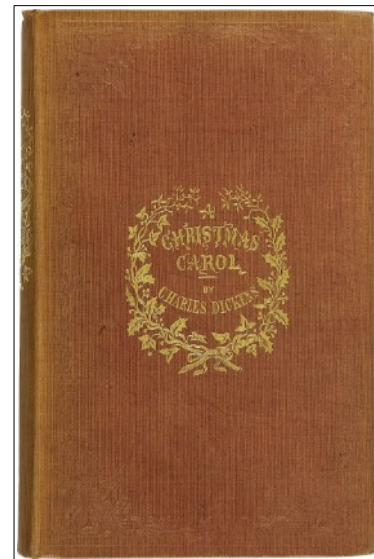
V Česku se téma Vánoc objevuje především v literatuře z doby národního obrození. Autoři tak šířili české povědomí, kulturu a tradice. Popis Vánoc či vánoční tematiku nalezneme v poezii i próze. Součástí sbírky *Kytice* (1853) od Karla Jaromíra Erbena je i balada [Štědrý den](#). Jan Neruda je autorem básní *Romance štědrovečerní* (*Balady a romance*, 1883) a *Ukolébavka vánoční* (*Zpěvy páteční*, 1896). Známou báseň *Vánoce* (*Co život dal*, 1883) napsal Jaroslav Vrchlický během jednoho ze svých pobytů v Čisté u Rakovníka. Vánoce a vánoční zvyky na českém venkově líčí i Božena Němcová ve své *Babičce* (1855). Vánoce kupeckého učně v rodině městského obchodníka popisuje Ignát Herrmann ve své povídce *Tobiáškův Štědrý den*. Bratři Mrštíkové věnovali Vánocům kapitolu ve svém díle *Rok na vsi* (1903-1904). Popisují zde Vánoce na Slovácku na přelomu 19. a 20. století.

S ohledem na tradice spojené se slavením jsou vydávány knihy s tematikou koled, vaření vánočních pokrmů nebo zdobení interiérů.

Vánoční koleda

je povídka od anglického spisovatele Charlese Dickense o lakomém, chladném, necitelném a mrzoutském Ebenezeru Scroogeovi a jeho nápravě poté, co ho navštíví tři duchové o Štědrém večeru. Kniha byla prvně vydána 19. prosince 1843 s ilustracemi Johna Leech a setkala se rychle s úspěchem a oslavou kritiků. Příběh byl vnímán jako obžaloba industriálního kapitalismu v 19. století a jako vrácení hodnoty svátkům a veselí ve Velké Británii a Americe po období pochmurnosti. Vánoční koleda zůstává populární a byla adaptována ve filmu, opeře a dalších médiích.

Příběh začíná na Štědrý den, sedm let po smrti Ebenezerova obchodního partnera Jacoba Marleyho. Během noci se Scroogeovi zjeví duch Marleyho a varuje ho, že jeho duše ponese těžká pouta na věčnosti, pokud nezmění své hrabivé způsoby. Předpovídá, že ho budou následovat další duchové. Další tři vánoční duchové navštíví Scrooge během noci a naplní tak Marleyho prorocství. První duch, Duch minulých Vánoc, vezme pana Scrooge do doby jeho dětství a mládí, což se dotkne něžné stránky starého lakomce. Druhý, Duch současných Vánoc, vezme Scrooge na tři odlišná místa (do obchodu plného radostných lidí nakupujících na štědrovečerní večeři, na rodinnou oslavu Scroogeova skoro ožebračeného písaře a k rodině bez domova, choulící se kolem otevřeného ohně) s cílem vyvolat v lakomci pocit zodpovědnosti k jeho písaři. Třetí duch, Duch budoucích Vánoc, mučí Scrooge strašnou vizí budoucnosti, pokud se nepoučí a nebude jednat podle toho, co viděl. Nemocný syn písaře Tiny Tim Cratchit nakonec nezemře, jak duchové varovali, a Scrooge se stane jiným člověkem. Se svým písařem jedná s laskavostí, štědrostí a soucitem, a získá tak reputaci muže, který ztělesňuje ducha Vánoc. K napsání Vánoční koledy Dickense vedly hluboce ponižující zkušenosti z vlastního dětství, jeho sympatie k chudým během 30. a 40. let 19. století, zejména dětem, a dále příběhy Washingtona Irvinga o tradičních anglických Vánocích. I přesto, že už Dickensovi literární předchůdci ve své tvorbě oslavovali vánoční svátky, byl to právě on, který představil svou vizi světských svátků veřejnosti. V roce 1843 podnikl cestu ke cornwallským cínovým dolům, kde spatřil děti pracující v otřesných podmínkách. Dojmy z utrpení, které viděl, byly umocněny návštěvou Field Lane Ragged School, jedné z londýnských škol založené ke vzdělávání hladových a negramotných dětí z ulice. Dickens začal psát Vánoční koledu v říjnu 1843 a dokončil ji během šesti týdnů, přičemž poslední stránky dopsal na začátku listopadu. Vánoční koledu pak vydal na vlastní náklady. Kvůli vysokým výrobním nákladům získal pouze 230 místo tisíce liber, které očekával a potřeboval, jelikož jeho žena byla znovu těhotná. Knihu vydalo nakladatelství Chapman and Hall 19. listopadu 1843 a byla svázána v červeném obalu se zlatou ořízkou stránek. Text doprovázely čtyři nákladné, rukou malované rytiny a čtyři černobílé dřevěné rytiny od Johna Leech. Prvních 6 tisíc kopií knihy za mírnou cenu 5 šilinků se vyprodalo na Štědrý večer a kniha se dobře prodávala i v dalším roce. I přes nízký zisk autora měla kniha velký umělecký úspěch a setkala se s dobrým přijetím kritiků. Od svého prvního vydání měla Vánoční koleda hluboký účinek na své čtenáře. Například Mr. Fairbanks ji četl na Štědrý večer v Bostonu v roce 1867 a byl tak pohnut, že svou továrnu na Boží hod zavřel a všem svým zaměstnancům poslal krocana. Dickensovo radostné zobrazení Vánoc má své kořeny ve starověkých saturnáliích a přivlastnění předkřesťanských zvyků středověkou církví. Kniha redefinovala ducha a význam Vánoc a vyvolala znovuzrození svátečního veselí poté, co puritánské autority v 17. století v Anglii a Spojených státech amerických potlačily předkřesťanské rituály spojené se svátky. Náboženský a společenský dopad Vánoční koledy a její zobrazení vánočních tradic hrály významnou roli v oživení Vánoc s důrazem na rodinu, dobrou vůli a soucit. Podle historika Ronalda Huttona je dnešní podoba slavení Vánoc z velké části výsledkem viktoriánského obnovení svátků propagovaných Vánoční koledou. Hutton argumentuje, že Dickens viděl Vánoce jako zejména rodinnou oslavu velkorysosti, v kontrastu ke společenským a církevním oslavám v 18. a 19. století.

Sněhová královna

je pohádka dánského spisovatele Hanse Christiana Andersena. Příběh poprvé vyšel v roce 1845 a popisuje boj mezi dobrem a zlem, jak ho prožívají malý chlapec a dívka. Zlý čaroděj stvořil kouzelné zrcadlo, které má moc pokřivit obraz toho, kdo se do něj dívá. Nezobrazuje to dobré a krásné v lidech a věcech, ale znázorňuje ošklivost. Když se ale toto zrcadlo pokoušel přenést do nebe, neudržel ho, spadlo na zem, prasklo a miliardy střípků se rozlétly po celé zemi. Tyto střípky se dostaly do lidských očí a srdcí, a poté jejich oči viděly v lidech a věcech pouze ošklivost.

Příběh se poté soustředí na chlapce Kaje a dívku Gerdu. Do Kajových očí a srdce se jednoho dne také dostanou střípky kouzelného zrcadla a jeho osobnost se mění k horšímu, stává se krutým, protože všechno

Ilustrace Vilhelma Pedersena.

se mu nyní zdá ošklivé. Příští zimu Kaj nastoupí do saní Sněhové královny, která ho dvakrát políbí, aby přestal vnímat zimu a aby zapomněl na Gerdu. Poté ho odveze do svého paláce. Gerda se však Kaje vydává hledat. Navštíví čarodějnici, která po ní chce, aby s ní navždy zůstala. Gerda si však nakonec připomene Kaje a utíká z čarodějně zahrady věčného léta. Gerda dále potkává vránu, která jí řekne, že Kaj byl v princeznině paláci. Odebere se tedy do paláce, kde poznává princeznu a jejího prince, který je Kajovi podobný. Gerda jim vypráví svůj příběh a získá od nich kočár. V kočáru ji však přepadnou bandité, kteří ji přivedou na svůj hrad. Tam se spřátelí s loupežnickou

dívkou, jejíž holubi Gerdě povědí, že viděli Kaje, jak cestuje se Sněhovou královnou směrem do Laponska. Loupežnické děvče Gerdu osvobodí a dává jí soba, aby na něm cestovala do Laponska. Gerda nakonec dorazí k hradu Sněhové královny, Kaje zachrání a domů se spolu vracejí během krásného jara.

Horský křišťál

je novela Adalberta Stiftera. Poprvé byla vydána v roce 1845, přepracovaná verze pak v roce 1853.

Vyznačuje se podrobným popisem zobrazovaných skutečností, především přírodních. Celé dílo je také protnuto náboženskými motivy.

Novela vypráví příběh o sourozencích – chlapec Konrád a dívka Sanna jsou dětmi ševce a barvířovy dcery Susanny. Švec pochází z vesnice jménem Gschaid (Rakousko). Zde se lidé navzájem znají, žijí v harmonii s přírodou a de facto se izolují od okolního světa. Jejich nejbližším sousedem je vesnice Millsdorf, odkud pochází barvířova rodina. Tato vesnice naopak pěstuje kontakty s okolím, zavádí techniku do tradičního hospodářství. Gschaid i Millsdorf leží v horském prostředí, ve dvou nedaleko od sebe vzdálených údolích. Protože švec s rodinou žije v Gschaidu a příbuzní Susanny v Millsdorfu, navštěvují se obě rodiny jen zřídka. Když Konrád trochu povyroste, je mu dovoleno, aby šel i se sestrou do Millsdorfu sám.

Takto absolvují několik výprav, hlavní linií příběhu je ale jejich putování na Štědrý den. Ráno se zdá, že počasí bude nádherné – děti se tedy vypraví na cestu, poobědvají u babičky a rychle se vydají zpět. Cestou však přijde sněhová vánice, která je donutí strávit noc v jeskyni. Díky zásobám od babičky se jim ji podaří ve zdraví přečkat. Přestože sourozenci ztratili cestu, podaří se je skupině utvořené z obyvatel Gschaidu a Millsdorfu najít a vše končí šťastně. Tato událost obě vesnice sblíží a vylepší jejich dosavadní vztahy.

Vánoce je dobrodružný román německého spisovatele Karla Maye, který prvně vyšel roku 1897. Román

Vydání knihy z roku 1897.

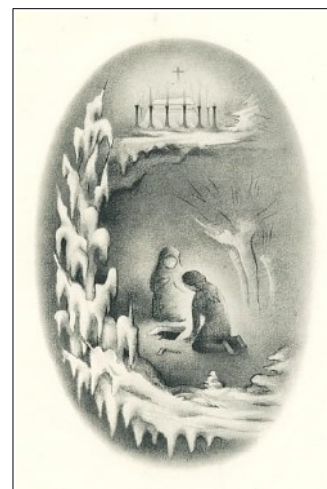
začíná v Německu v době, kdy je mladý Karel May chudým studentem gymnázia. V té době May složil milou vánoční báseň, se kterou získá první cenu v jednom zábavném časopise. Na pěší túře po Krušných horách, kterou May každoročně pořádá se svým spolužákem a přítelem Carpiem během vánočních prázdnin, se oba studenti seznámí s chudým a vážně nemocným starcem, jeho dcerou a jejím synem. Po starcově smrti daruje May ženě všechny své vyhrané peníze na cestu do Ameriky za jejím mužem. S ženou a jejím synem, i se svým studentským přítelem Carpiem, se May již jako Old Shatterhand setká opět po letech v Americe. Žena ho uprosí, aby jí se svým pokrevním bratrem Vinnetouem pomohl zachránit jejího muže, lovce kožešin Hillera, který upadl do indiánského zajetí a hrozí mu smrt u mučednického kůlu. Po Hillerově záchráně Old Shatterhand zjistí, že jde o bývalého německého šlechtice, který byl doma neprávem kriminalizován a zba-ven svého majetku. Díky tomu Hiller velice zatrpkl, ztratil víru v Boha, a všechny věřící, tedy i Old Shatterhanda považoval za bláznivé pámbíčkáře. Old Shatterhandovi se také podaří zachránit přítele Carpia ze spárů zločinců, kteří jej chtěli donutit k potápění se pro zlato do naleziště v ledové řece ve Skalistých horách, což by jistě nepřežil. I tak se mu po útrapách cesty zhorší jeho již tak špatný zdravotní stav. V horách pak jsou všichni následně odříznuti od okolního

světa sněhovými závějemi a jsou donuceni strávit zde i vánoční svátky. Old Shatterhand zachrání rouhajícímu se Hillerovi po pádu laviny život, a když mu předá zprávu od jeho ženy, že bezpráví spáchané na něm a jeho rodině v Německu bylo odhaleno a že se může vrátit do vlasti, Hiller svou ztracenou víru v Boha opět nalézá. Nermalou roli v tom sehrála i stará Mayova vánoční báseň, kterou si zamiloval umírající Carpio. Román zobrazuje Old Shatterhanda jako hluboce věřícího muže a neustále zdůrazňuje význam víry v životě člověka.

Štědrý den

je balada ze sbírky Karla Jaromíra Erbena Kytice. U této balady jsou značné prvky osudovosti spíše než obvyklý Erbenův motiv vina-trest. Autor poukazuje na to, že je lepší žít v nejistotě než ve strašné jistotě. Tematicky je báseň podobná Erbenově baladě Holoubek. Obě jsou o lásce a smrti. Neméně důležitou roli zde hraje svědomí. Balada je rozdělena do pěti částí.

V první mladá žena přede těsně před adventem len a přeje si ženicha. Ženich opravdu přijde a dívka si začne šít svatební košili. Druhá část popisuje staré vánoční zvyky, které se dodržovaly (chození k jezeru, házení potravin domácím zvířatům). Připomíná také tradici, dle které se o půlnoci na vodní hladině dívce zjeví její budoucí ženich. Ve třetí části se objevují dvě dívky, Hana a Marie. Obě chtějí znát svůj osud, společně se proto vydají k jezeru, rozbíjí led a pohlédnou na hladinu. Hana vidí svého milého Václava, zato Marie spatří pohřeb. Zatím co se Hana ve čtvrté části vdá za švarného jinocha, Marie podle věštby z jezera umírá. V páté části se opakuje děj části první. Navíc je zde oplakávána Marie a připomínána myšlenka, že je lepší žít v nejistotě, než mít strašnou jistotu.

Ilustrace Štědrý den z Kytice od Karla Jaromíra Erbena: Jan Zrzavý.

Historický Ježíš

Historický Ježíš je označení rekonstrukce života a učení Ježíše Nazaretského pomocí historicko-kritické metody, na rozdíl od církevní, resp. teologické christologické nauky (Kristus dogmatu) či jiných křesťanských interpretací Ježíše (Kristus víry). Bere rovněž v úvahu dobový a kulturní kontext, ve kterém Ježíš žil. Od 18. století proběhly tři vlny hledání historického Ježíše, z nichž každá měla své charakteristiky a zakládala se na různých badatelských kritériích. Nadšení prvního hledání odeznělo po kritice Alberta Schweitzera z roku 1906, v níž upozornil na různé nedostatky přístupů, které se v jeho době používaly. Druhé hledání začalo v roce 1953 a uvedlo řadu nových postupů, ale vyčerpalo se již v 70. letech. Od 80. let pak skupina badatelů začíná třetí hledání, které pokračuje do nového století.

Rozmanité podoby Krista z různých částí světa.

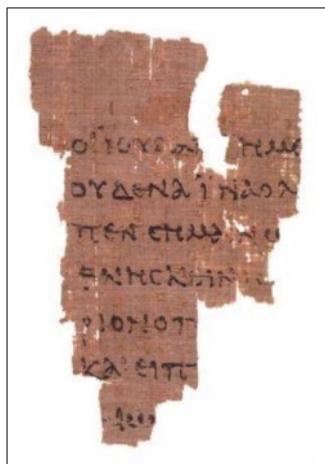
Existuje široký akademický konsenzus o samotné Ježíšově existenci, do určité míry také o základních událostech v jeho životě. Jednotlivé Ježíšovy portréty se však mezi sebou významně liší. Tak jako při studiu kterékoli jiné historické postavy, i při studiu osoby Ježíše Nazaretského hrají prvořadou úlohu dobové historické prameny, a to antické prameny nekřesťanské (pohanské a židovské) a antické prameny křesťanské. Hodnověrnost těchto pramenů, kterou zkoumá kritika pramenů, pak umožňuje rekonstruovat do určité míry historický obraz Ježíšovy postavy. Svědectví římských úředníků a historiků ze začátku 2. století dosvědčují, že se v dané době považuje Ježíšův život za fakt i v nekřesťanských kruzích. Suetoniovo svědectví v Životopisech dvanácti

císařů (kolem r. 120) dokazuje, že již před rokem 42 byli v Římě křesťané přítomní, že se na Ježíšově osobě neshodli se židy a že Kristovo jméno bylo pohanům známo. Klaudius Židy, bouřící se pro pobuřovatele Krista (Chresta), vyhnal z Říma. Římský historik Publius Cornelius Tacitus se při líčení požáru Říma za císaře Nerona zmiňuje o křesťanech a o Kristu coby historické osobnosti následovně: „Skrze lidskou pomoc, skrze dárky císaře, skrze oběti na uspokojení bohů se nedala vyvrátit špatná zvěst o tom, že požár byl založen z rozkazu. Proto Nero, aby všemu udělal konec a utišil řeči, obžaloval jiné z tohoto zločinu a trestal je nejkrutějšími mukami – ty, kteří byli kvůli svým zločinům lidem nenáviděni a byli nazýváni christiani. Původce toho jména, Kristus, byl za vlády Tiberiovy popraven prokurátorem

Pilátem z Pontia. Ač na okamžik potlačena, pověra ta vybuchla s novou silou, nejen v Judsku, odkud pochází, ale i v Římě, kde se sbírá z celého světa zlo a ohavnost.“

V Židovských starožitnostech Flavia Iosepha se vyskytují dvě zmínky o Ježíšovi, označované jako *testimonium flavianum*. První ze zmínek, v níž se interpolace textu jeví jako nepravděpodobná, jmenuje Ježíše i s jeho přízviskem Kristus: „Protože Ananos měl takovou povahu, usoudil, že je vhodná chvíle, když Festus byl mrtvý a Albinus byl ještě na cestě, a svolal zasedání soudců, přivedl před ně Jakuba, bratra Ježíše, zvaného Kristus, a některé jiné. Obvinil je z porušování zákonů a předal je k ukamenování.“

Autenticita druhé zmínky bývá zpochybňována s poukazem, že se může jednat o pozdější vsuvku. Roku 1971 byl nalezen arabský rukopis z 10. století, který potvrzuje teorie o pozdější interpolaci, avšak zároveň přináší text, který se zdá být textu původnímu nejbližší: „Toho času žil jeden moudrý muž, který se jmenoval Ježíš. Jeho chování bylo dobré a byl znám jako ctnostný. A mnozí z Židů a z ostatních národů se stali jeho učedníky. Pilát ho odsoudil k smrti na kříži. Ti však, kteří se stali jeho učedníky, neopustili jeho učednictví. Vyprávěli, že se jim zjevil tři dny po svém ukřižování a že byl živ. Snad to byl proto Mesiáš, o němž proroci vyprávěli podivuhodné věci.“

Papyrus P 52.

Flavius Iosephus a Filón Alexandrijský (1. století) také poměrně podrobně a na mnoha místech popisují život a působení další významné novozákonní postavy, Piláta Pontského, a také židovských velekněží Annáše a Kaifáše, kteří podle novozákonního podání zorganizovali Kristovo ukřižování. Zasažení novozákonního příběhu do soudobého politického rámce tedy odpovídá nenovozákonním historickým pramenům. V roce 1990 byl nalezen údajný Kaifášův hrob, autenticita tohoto nálezu se však zpochybňuje. V nenovozákonních pramenech je bohatě doložen také Herodes Veliký a jeho syn Héródés Antipas, kteří hrají v Novém zákoně rovněž významnou úlohu.

Papyrus P 52 je nejstarším dochovaným rukopisným zlomkem jednoho spisu z pozdějšího kodexu Nového zákona s textem Janova evangelia. Datuje se okolo roku 125 a je tedy v současnosti nejstarším dochovaným dokumentem vztahujícím se k Ježíšově osobě. Většina informací o životě Ježíše Krista pochází z křesťanských pramenů, především ze spisů Nového zákona, které začaly vznikat někdy po roce 40. Jedná se zejména o nejstarší Pavlovy listy a evangelia. Kromě spisů novozákonních pak mezi křesťanské prameny patří i spisy nekanonické, apokryfní. Hlavní otázkou pro historické studium Ježíšovy osobnosti představuje otázka, zda jsou tyto dokumenty historicky hodnověrné, či zda mají pouze legendární charakter.

Chronologicky nejstarší svědectví nabízí především korespondence Pavla z Tarsu. Listy redigované apoštolem v letech 50-58 obsahují jen málo zmínek o událostech Ježíšova života, s výjimkou jeho ukřižování a vzkříšení. Ježíš byl žid, patřil do rodu Davidova, byl zrazen v noci a zodpovědnost za jeho smrt mají židé. Pavel cituje čtyři Ježíšovy výroky, které nezaznamenávají kanonická evangelia. Zdá se, že Pavel zná již existující sbírky Ježíšových výroků. Z Pavlových listů lze rekonstruovat základní strukturu Ježíšova učení, totiž jeho etika postavená na lásce. Pavel tvrdí, že mezi Ježíšovým životem a jeho smrtí existuje koherence. Z poměrně skromného materiálu lze vyvodit, že již dvacet let po Ježíšově smrti existuje (přinejmenším) ústní tradice Ježíšových výroků a událostí z jeho života, avšak Pavel ji příliš nevyužívá. Dalším pramenem je sbírka logií Q, která se sice nedochovala, ale o níž exegeté tvrdí, že tvoří základ Matoušova a Lukášova evangelia. Sbírkou Q, sepsaná v 50. letech 1. století a rekonstruovatelná do značné míry z dochovaných evangelií, zobrazuje Ježíše jako učitele moudrosti, který ohlašuje boží království. Z této sbírky nejspíše pochází větší část horského kázání.

Juan de Juanes: Poslední večeře, asi 1562.

Třetí skupinu pramenů tvoří synoptická evangelia, která spojují Ježíšovo učení s událostmi jeho života. Tato evangelia přitom využívají již staršího materiálu, příběhů o zázracích, podobenství i Ježíšových výroky, společně s vyprávěním o Ježíšově utrpení a smrti, které bylo zapsáno zřejmě již kolem roku 40. Synoptická evangelia lze datovat mezi roky 45 a 85. Čtvrté evangelium, totiž Janovo, představuje

reinterpretaci existujících tradic a většina historiků nepovažuje události v něm obsažené za historicky doložitelné. Nechybějí ovšem hlasy, které nedatují toto evangelium až za rok 90, ale již k roku 40, a některé události, zvláště pak originální líčení Ježíšova utrpení považují za důvěryhodné vzhledem k předpokládanému stáří vyprávění a zachycenému očitému svědectví apoštola Jana.

V polovině 19. století německý historik Ferdinand Christian Baur předpokládal, že většina knih Nového zákona byla napsána až koncem 2. století, takže mezi událostmi Ježíšova života a jejich písemným zaznamenáním uplynula tak dlouhá doba, že novozákonní spisy nemohou zachycovat historickou Ježíšovu podobu, ale nanejvýš báje a legendy. Odpověď na tuto kritiku křesťanských spisů přinesly archeologické nálezy 20. století, které potvrdily věrohodnost novozákonních spisů. Objev papyrových rukopisů Rylands P 52 (datován mezi roky 125 a 135), Chester Beatty P 46 (asi 200) a Bodmer P 66 a P 75 (asi 200) posunul dataci a Baurovu domněnku, že spisy obsahují jen mýty, vyvrátil. Současné bádání datuje konečnou verzi evangelií do 2. poloviny 1. století. Za tak krátkou dobu mezi Ježíšovým životem a sepsání spisů o něm nemohlo dojít k tak zásadnímu zkreslení, aby se tyto dokumenty staly historicky nedůvěryhodnými. Rukopisná tradice tuto domněnku podporuje. V případě Nového zákona se zachovalo unikátní množství starověkých rukopisů – celkové číslo se pohybuje těsně pod šesti tisíci – které jsou navíc časově natolik blízko originálu, že se s ním nemůže srovnávat žádné dílo starověku. Zatímco u starověkých autorů se jedná o jednotlivé exempláře, maximálně desítky rukopisů, které se zachovaly s odstupem několika set let od jejich vytvoření, v případě Nového zákona je k dispozici téměř šest tisíc rukopisů, z nichž některé jsou vzdáleny jen desítky let od původního textu. Textová kritika krom toho umožnila stanovit s velkou jistotou původní text Nového zákona, který se neliší od originálu, a Nový zákon lze považovat za spolehlivý pramen. Novozákonní prameny krom toho pocházejí od svědků, kteří Krista zažili, znali jeho učení a odvolávají se na vlastní očitě svědectví případně svědectví druhých. Autorství těchto spisů nelze chápat v dnešním smyslu, ve starověku byl autor zároveň editorem již existujícího materiálu. Novozákonní spisy začaly kolovat v době, kdy si lidé události v těchto dokumentech zaznamenané stále pamatovali a mohli je potvrdit, či popřít. Věrohodnost novozákonních zpráv dokládají také některé archeologické nálezy, které kritikové evangelií odmítali jako nehistorické.

Pietro Perugino, ukřižování, 1482.

Při analýze křesťanských dokumentů je zapotřebí mít na paměti jejich literární žánr, který umožňuje pochopit poselství textu. Evangelia nejsou biografii, ani morálně-výchovnými příběhy, ani kronikou, nýbrž specifickým druhem, který v antické literatuře nemá obdoby. Ačkoli je život a učení Ježíše Nazaretského předmětem těchto evangelií, jejich prvořadý zájem není historický, biografický, filosofický, etický či asketický. Evangelia mají především kerygmatický charakter a představují Ježíše především jako příklad k následování a někoho, kdo nabízí člověku spásu. Evangelia tedy nejsou literaturou faktu, ale zároveň nepostrádají historické váhy.

Navzdory starověkým svědectvím, jak křesťanským, tak nekřesťanským, někteří historikové samotnou existenci Ježíšovy osobnosti zpochybňují. Benjamin Urrutia na základě Flaviova vyprávění tvrdí, že historickým Ježíšem byl ve skutečnosti rabín Ješua bar Aba (Barabáš), který vedl úspěšný nenásilný odpor proti Pilátovu plánu umístit na Chrámové hoře v Jeruzalémě římské orly, symbol Jovova kultu. Angličan John Allegro pak dokonce tvrdí, že Ježíš bylo jméno pro halucinogenní houbu. V pramenech ovlivněných komunistickou ideologií (např. Malá československá encyklopedie) bývá Ježíš Kristus popisován jako mytická osoba a jeho historická existence se zpochybňuje. Jakkoliv se s názorem, že Ježíš nikdy nežil, lze i nadále setkat, jedná se o zcela okrajové stanovisko, které odmítá drtivá většina historiků a kritika pramenů. Zastánci Ježíšovy historicity argumentují skutečností, že Ježíš patří k historicky nejlépe doloženým postavám antiky, a to i ve srovnání např. s Alexandrem Velikým či jinými vladaři, o jejichž existenci nikdo nepochybuje. O málokteré osobnosti bylo již krátce po jeho smrti napsáno tolik spisů jako o Ježíši.

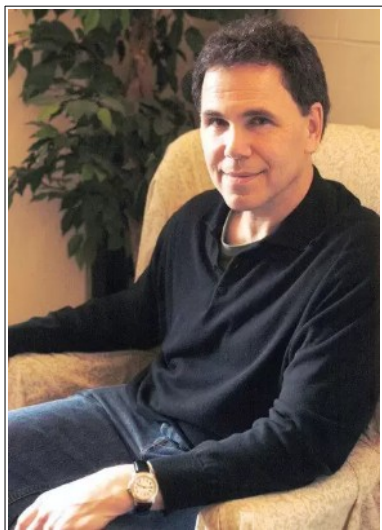
S koncem osvícenství se evropská biblisté začali odvracet od textové analýzy a pokusů o harmonizaci evangelií. Místo toho vytvářeli Ježíšovy životopisy, které typicky nesly název Život Ježíšův. Tyto pokusy o sestavení Ježíšova životopisu vešly ve známost jako první „hledání historického Ježíše“. Název je

odvozen z knihy Alberta Schweitzera Dějiny bádání o historickém Ježíši. Koncem 19. století existovala již řada Životů Ježíšových. Některé z nich chtěly jen vyvolat senzaci – nevznikly proto, že by se objevila nějaká nová fakta, ale proto, že někteří lidé četli a vykládali evangelia novým způsobem. V těchto příbězích Životů Ježíšových byl často silný romantický a psychologizující prvek, případně obsahovaly příběhy nezmiňené v žádném z evangelií či jiných historických dokumentech.

David Strauss (1808-1874) se již ve svých 27 letech stal průkopníkem „hledání historického Ježíše“, když všechny nadpřirozené události odmítl jako mytologii. Jeho Život Ježíšův z roku 1835 byl jedním z prvních a nevlivnějších systematických rozborů Ježíšova životního příběhu, který měl být založen na nestranném historickém bádání. Strauss chápal zázračná vyprávění z Ježíšova života v evangeliích jako mýtus a výtvar představitosti prvních křesťanů, kteří si vyprávěli příběhy a popisovali přirozené události jako zázračné. Z autorů píšících po Straussovi především Ernest Renan ve své úspěšné knize Vie de Jesus z roku 1863 spojil akademický přístup se sentimentální a beletristickou psychologizující interpretací. Příkladem je Renanovo tvrzení, že Ježíš kázal „sladké evangelium lásky“, dokud byl v Galileji, stal se však revolucionářem po svém příchodu do Jeruzaléma a střetu s tamním establishmentem.

Většina badatelů se dnes shoduje, že Ježíš jako historická postava existoval, avšak Ježíšovy portréty vytvořené během trojího hledání se často liší mezi sebou navzájem i od portrétu, který známe z evangelií. Amy-Jill Levineová nachází obecný akademický konsenzus v základních bodech Ježíšova života: že Ježíš byl pokřtěn Janem Křtitelem, dostal se do sporu s židovskými představiteli o otázce Boha, uzdravoval, učil v podobenstvích, shromažďoval učedníky a byl ukřižován za římského prefekta Piláta Pontského.

Narození v prosinci

Arthur Golden (6. prosinec 1956) je americký spisovatel.

Na Harvardu vystudoval dějiny umění se zaměřením na Japonsko. Posléze získal diplom z japonských dějin na Columbia University, kde se rovněž naučil mandarínské čínštině. Někdy působil v Pekingu a Tokiu a po návratu do Spojených států amerických získal na Boston University diplom z anglického jazyka. V současnosti žije ve městě Brookline ve státě Massachusetts s manželkou a dvěma dětmi. Golden proslul hned svým prvním dílem – románem Gejša (Memoirs of a Geisha). Toto dílo vypráví o životě mladé japonské dívky, kterou v mládí vytrhli z rodné vesnice a byla jí určena role gejši v japonském Kjótu. Kniha je volně založena na životních osudech skutečné gejši Mineko Iwasaki. V roce 2005 byl jeho román Gejša zfilmován režisérem Robem Marshalllem. Hlavní role si zahráli Ziyi Zhang a Ken Watanabe.

v naší knihovně: *Gejša*

Radek John (6. prosinec 1954 Praha) je český publicista, moderátor, spisovatel, scenárista a politik. Od června 2009 do února 2013 byl předsedou politické strany Věci veřejné. Od července 2010 do dubna 2011 působil ve funkci ministra vnitra a místopředsedy vlády, v květnu 2011 ve funkci místopředsedy vlády a předsedy Vládního výboru pro koordinaci boje s korupcí.

Jeho otcem byl imunolog, mikrobiolog a profesor Karlovy univerzity MUDr. Ctirad John, matkou redaktorka nakladatelství Odeon a překladatelka PhDr. Božena Johnová. Jeho první manželkou byla v letech 1980-1984 Alena Karešová, nyní Alena Ortenová, produkční Dramatické redakce Československé televize. Jeho druhou manželkou byla herečka Zlata Adamovská, se kterou se rozvedl po 26 letech v dubnu roku 2010. Spolu mají dvě děti. 2021 se oženil se svou dlouholetou partnerkou Markétou Zámyslickou. V letech 1980 až 1993 byl redaktorem časopisu Mladý svět, do kterého přispíval reportážemi o narkomanech, vekslácích, prostitutkách, vlajkonoších a o panice kolem nemoci AIDS a také sériemi cestopisných reportáží. V 80. letech pracoval ve Filmovém studiu Barrandov jako

scenárista a spolupracoval i s televizí. Známý byl v letech 1994-1997 i jako reportér a moderátor pořadu Na vlastní oči, pro který natočil osmdesát reportáží. V roce 1997 se stal šéfredaktorem všech publicistických pořadů TV Nova. I nadále moderoval pořad Na vlastní oči. Ve své literární tvorbě se zaměřuje zejména na problémy mladých lidí v dnešním světě, zejména pak drogy, násilí a prostituci. Jeho nejznámější román *Memento* byl přeložen do 10 jazyků.

Memento je román s reportážními prvky o partě drogově závislých. Děj se odehrává v Praze v 80. letech 20. století. Pro jazyk románu jsou charakteristické prvky argotu a slangu toxikomanů, krátké úsečné věty, častá vnitřní řeč a prolínání ich-formy a er-formy. Dílo je subjektivním líčením z pohledu mladíka Michala. Příběh má varovat před narůstajícími problémy s drogami v současné společnosti. Jeho význam tkví také v tom, že je to první dílo, které se této problematice v bývalém totalitním Československu otevřeně věnovalo. V té době byla situace taková, že počet narkomanů sice narůstal, ale veřejně se o tom nemluvalo.

Příběh románu se odvíjí ve dvou rovinách. Na začátku se setkáváme s těžce drogově závislým Michalem, který je odvezen do nemocnice kvůli hlubokému zánětu žil. Čas, který tráví v nemocnici, tvoří rámec příběhu, přičemž Michal vzpomíná, jak se ještě během studia na střední škole dostal k drogám a postupně se stále hlouběji propadal do drogové závislosti. Michal Otava, student gymnázia se po prožití nešťastné první lásky ke spolužačce Olině rozhodne s kamarádem Honzou k útěku z domova. Brzy jsou však dopadeni a Michalův přísný otec vytváří v domácnosti nesnesitelné prostředí. Honza přivede Michala do party pražských toxikomanů, vedené charismatickým Richardem. Michal se zamiluje do závislé dívky Evy a kvůli problémům doma i ve škole snadno sklouzne do drogové závislosti. Michalovi rodiče si se synem nevědí rady a Michal je krátce na to vyloučen ze školy. Vzápětí odchází na vojnu, kde se mu podaří do jisté míry závislost překonat, avšak po roce vojenské služby se mu povede uloupit bednu s morfiem, a tak se opět uchýlí k drogám. Po návratu z vojny se Michal propadá do stále větších problémů.

Pokusí se žít v domácnosti s Evou, ale pokud nemají přístup k drogám, nedokážou spolu vyjít. Mnohokrát se pokoušejí abstinovat, ale vždy jeden z páru nakonec podlehne a stáhne s sebou i toho druhého. Když vyčerpají Michalovo morfium, pokusí se společně vyloupit lékárnou, ale jsou dopadeni. Michal Evinu spoluúčast zapře a je odsouzen k dvěma letům vězení. Po návratu se Michal snaží partě vyhýbat, ale znovu ho kontaktuje Honza, který ho přesvědčí, aby spolu začali vyrábět pervitin. Michal, hlavně kvůli Evě (která je v té době rovněž ve vězení), začne s výrobou a jeho závislost se dále prohlubuje. Eva s Michalem čeká dítě, ani tak se však nedokážou vzdát drog, takže Eva brzy potratí. Poté Michal ještě několikrát skončí ve vězení nebo v psychiatrické léčebně, avšak nikdy se mu nepodaří závislosti zbavit. Nakonec se během pobytu ve vězení dozvídá, že se Eva během druhého těhotenství otráвила plynem. V té době už Michal natolik trpí stihomamem, že odmítá věřit, že Eva spáchala sebevraždu, nýbrž se domnívá, že Evu zavraždil někdo z party a nyní usilují o jeho život. Proto se po návratu z vězení spřáhne s několika začínajícími toxikomany a připravuje proti partě pomstu. Jednoho dne se však předávkuje a skončí v nemocnici, čímž román dospěje do výchozího bodu vyprávění. Po propuštění z nemocnice Michal znovu začne brát drogy a po dalším předávkování je nalezen svou matkou v hlubokém bezvědomí. Lékařům se sice podaří ho po několika dnech zachránit, ale má trvalé poškození mozku na takové úrovni, že již není schopen samostatného života. Na zvukové nahrávce autor románu Radek John dodává, že příběh, do značné míry založený na skutečných událostech, měl poněkud jiné rozuzlení. Michalovo poškození mozku se neukázalo jako trvalé a po dlouhodobé léčbě se jej podařilo znovu zapojit do běžného života. Ani to však Michala nedokázalo odvrátit od návratu k drogám a znovu se z něj stal závislý toxikoman. Čtyři roky po vydání románu (tedy v roce 1989) probíhal rozsáhlý policejní zátah na narkomany v Praze. Michalova matka našla svému synovi místo pomocníka v kuchyni na jednom horském hotelu. Zde se měl Michal schovat před raziemi. V horách, když se pěšky blížil ke svému novému působišti, ho na louce zabil blesk.

v naší knihovně: *Džínový svět, Jak jsem viděl Ameriku, Memento*

John Milton (9. prosinec 1608 – 8. listopad 1674) byl anglický barokní básník, politik, intelektuál a pod-

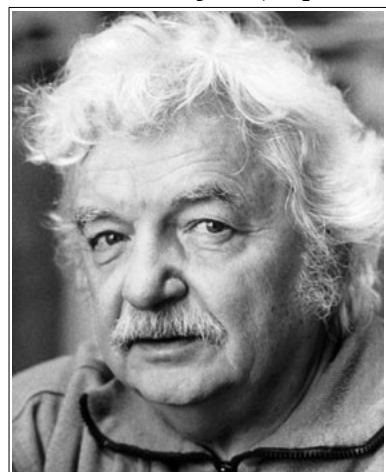

porovatel parlamentní demokracie. Dvacet let psal traktáty a polemiky, v nichž se vyjadřoval k potřebě revolučních změn v zemi i aktuálním společenským otázkám (reformace, rozvody, výchova, svoboda tisku).

John Milton se narodil v Cheapside v Londýně. Otec měl zásadní vliv na jeho životní zaměření, podporoval jeho touhu po vzdělání. Přestože měl John slabý zrak, od dvanácti let denně studoval dlouho do noci. Nakonec v roce 1652, ve svých čtyřiceti čtyřech letech úplně oslepl. Milton získal vzdělání v St Paul's School v Londýně. Přípravoval se ke kariéře anglikánského duchovního, a tak v roce 1625 započal studium na Christ's College v Cambridge, kde získal magisterský titul. Už v době studií psal krátké básně, prvním dílem zveřejněným v tisku byla oslavná báseň na Shakespeara. Po zdárném ukončení studia na Cambridge se odebral do venkovského sídla svého otce v Hammersmithu, aby se zde věnoval

podrobnému studiu starověké i moderní teologii, historie, politiky, literatury a přírodních věd, aby tak později mohl nastoupit dráhu úspěšného básníka. Proto je John Milton považován za jednoho z nejvzdělanějších anglických básníků. V latinské básni (někdy v průběhu 30. let) děkuje svému otci za podporu. Po dokončení svého šestiletého samostudia se Milton vydal na cesty do Francie a Itálie, kde se potkal s italským astronomem Galileem a dalšími učiteli. Do Anglie se vrátil v roce 1639. V Anglii právě probíhaly biskupské války a Milton jako zanícený stoupenec náboženské svobody začal psát své první traktáty, v nichž kritizoval vysoké představitele anglikánské církve. V červnu 1642 se oženil se šestnáctiletou Mary Powellovou. Po dobu dalších třech let Milton publikoval sérii pamfletů zabývajících se etickou stránkou rozvodu, ve kterých napadal britský zákon týkající se manželství, přebráný v nezměněné podobě ze středověkého katolicismu. V roce 1644 jako reakci na nepřátelské výpady proti svým traktátům sepsal Milton Areopagitiku (Projev pana Johna Milтона k Parlamentu za svobodu nepovolených tisků), v níž se vyjadřoval proti předběžným zásahům cenzury. V roce 1645 vydal John Milton sbírku poezie pod názvem Básně. S Mary měli spolu 4 děti. Zemřela 5. května 1652 na následky komplikací při porodu poslední dcery. V červnu zemřel jeho jediný syn John ve věku 15 měsíců. Všechny dcery se dožily dospělosti. Po vítězství Olivera Cromwella v občanské válce byl Milton v roce 1649 jmenován státním tajemníkem pro zahraniční jazyky. Zajišťoval mezivládní korespondenci v latině a jiných jazycích, podílel se na propagaci nového režimu a dohlížel na obsah zpráv. Psal pojednání na obranu probíhajících změn, která měla přiblížit dění v Anglii ostatním evropským národům. Ve funkci státního tajemníka Milton setrval až do roku 1660, i když byl již úplně slepý a při práci mu pomáhali zástupci. Svá pojednání i verše diktoval zapisovatelům, jedním z nich byl básník Andrew Marvell. V roce 1656 se Milton oženil s Katherine Woodcockovou, která zemřela 3. února 1658, krátce po tom, co dala život dceři Katherine, která umírá 17. března. Po obnovení monarchie byl na Milтона vydán zatykač, krátce byl vězněn a některé jeho traktáty byly spáleny. Po zásahu vlivných přátel byl osvobozen a v roce 1663 si vzal svoji poslední ženu Elizabeth Minshullovou. Posledních deset let života prožil v ústraní v Londýně a věnoval se většinou poezii. V roce 1667 vyšlo jeho stěžejní básnické dílo, biblický epos Ztracený ráj. John Milton zemřel 18. listopadu 1674 v Londýně a je pochován v kostele St Giles-without-Cripplegate.

Ladislav Smoljak (9. prosinec 1931 – 6. červen 2010) byl český filmový, televizní a divadelní režisér,

scenárista a herec, čelní postava Divadla Járy Cimrmana. Původní profesí byl učitel a pracoval také jako redaktor. Od konce 60. let spolupracoval se Zdeňkem Svěrákem, se kterým psal divadelní hry o českém fiktivním géniovi Járovi Cimrmanovi a scénáře filmových komedií.

Narodil se do pražské dělnické rodiny. Jeho otec pracoval jako krejčí a maminka byla dělnicí. Vystudoval gymnázium a přihlásku k vysokoškolskému studiu měl podanou na Divadelní Akademii múzických umění, kde plánoval studovat divadelní režii. U přijímacích zkoušek však neuspěl. Přijat byl na Vysokou školu pedagogickou, na níž roku 1957 složil státní zkoušky učitelství matematiky a fyziky. Následně po dva roky působil jako odborný asistent na Fakultě technické a jaderné fyziky Univerzity Karlovy v Praze. Stal se středoškolským profesorem matematiky a fyziky v Brandýse nad Labem. Tou dobou, od roku 1960, pro časopis Kultura externě recenzoval

tehdejší televizní tvorbu. V letech 1961 až 1963 vedl kulturní rubriku Mladého světa a počínaje rokem 1963 se na dobu dvanácti let stal nakladatelským redaktorem Mladé fronty. Poté začal působit jako scenárista a režisér ve Filmovém studiu Barrandov. Po sametové revoluci, od roku 1990, odešel do svobodného povolání. V roce 1966 založil spolu s dalšími přáteli Divadlo Járy Cimrmana, které navazovalo na rozhlasový pořad Nealkoholická vinárna U Pavouka. Postupem let se téma neexistující české osobnosti Járy Cimrmana stalo celonárodním fenoménem. Smoljak pro divadlo psal hry, následně je režíroval a od roku 1973 byl uměleckým vedoucím. Uplatnil se rovněž ve filmu, kde nejprve působil jako herec, posléze scenárista a nakonec jako režisér. Pro Českou televizi v roli průvodce pořadem natočil Hudební toulky a Toulky s Ladislavem Smoljakem. Byl třikrát ženatý a rozvedený, měl 4 děti. Zemřel na rakovinu dne 6. června 2010 v kladenské nemocnici. V divadle hrál ještě 10 dní před úmrtím.

v naší knihovně: *Divadlo Járy Cimrmana, Filmové komedie Zdeňka Svěráka a Ladislava Smoljaka, To nejlepší ze Smoljaka, Svěráka a Járy Cimrmana*

Colleen Hoover (11. prosinec 1979) je americká autorka románů pro mládež i dospělé. Proslavila se především svým romantickým románem *Námi to končí* z roku 2016. Narodila se v Sulphur Springs v Texasu. V roce 2000 se provdala za Heatha Hoovera, se kterým má tři syny. Hoover vystudovala v Texas A&M-Commerce, kde získala titul v oboru sociální práce. Až do začátku své spisovatelské kariéry pracovala v různých zaměstnáních, v oblasti sociální práce a učitelství.

Román *Námi to končí* vyšel v roce 2016. Hoover jej popsala jako „nejtěžší knihu, jakou jsem kdy napsala.“ Román se týká domácího násilí a podle Colleen byl napsán jako obhájce obětí domácího násilí. Příběh byl inspirován její osobní zkušeností, kdy jako dítě vyrůstala v domácnosti s domácím násilím. Hlavní hrdinka knihy Lily zažívá v mladém věku domácí násilí v důsledku týrání svých rodičů vůči sobě navzájem a týrání jejího otce vůči ní, poté skončí v násilném vztahu jako dospělá.

v naší knihovně: *Bez naděje, Na obtíž, Nelituju ničeho, Pravda, nebo lež, To nejlepší v nás*

Jane Austen (16. prosinec 1775 – 18. červenec 1817) byla anglická spisovatelka, představitelka tzv. rodinného románu (domestic novel). Ve svých dílech obvykle zachycovala život venkovských vyšších vrstev. Hlavními postavami jejích děl bývají inteligentní, morálně silné hrdinky, které ostře kontrastují s pošetilostí svého okolí.

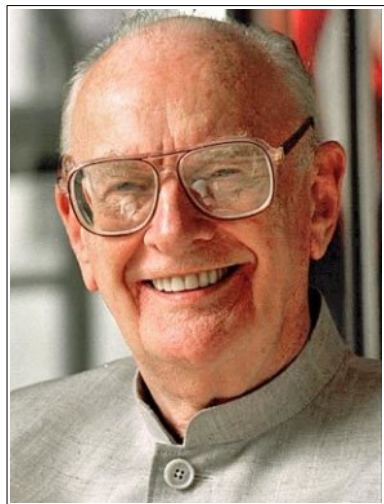
Narodila se ve Steventonu v hrabství Hampshire, v početné rodině reverenda George Austena a jeho ženy Cassandry roz. Leighové. Pocházela z osmi sourozenců, byla druhým nejmladším. Měla šest bratrů a starší sestru Cassandru, která, jak svědčí stovka zachovaných dopisů, jí byla z celé rodiny nejbližší. Cassandra také namalovala její jediný doložený portrét (dnes v Národní portrétové galerii v Londýně). Její bratři Francis a Charles záhy odešli sloužit na moře a dosáhli hodnosti admirálů; jejich kariéra ovlivnila některé dějové situace v díle *Mansfieldské panství*. Od roku 1783 začalo období jejího vzdělávání. Nejdříve krátce v Oxfordu u paní Cawleyové (sestry jednoho z jejích strýců) a později v Southamptonu. V letech 1785-1786 se vzdělávala v dívčí internátní škole v Readingu v hrabství Berkshire. Obecně tedy můžeme říct, že získala vzdělání kvalitnější než

ostatní dívky v její době. Poté, co byla uvedena do společnosti, vedla až do své smrti život, který se skládal z obvyklých zábav její společenské vrstvy (a zábav, které jsou do detailů popsány v jejích dílech): plesy, návštěvy známých a příbuzných, čas od času i návštěva Londýna. Jednou z mála „událostí“ v jejím jinak klidném životě se stalo milostné zklamání v podobě z její strany zrušeného zasnoubení s mladým mužem jménem Harris Bigg-Wither. V lásce neměla štěstí a stejně jako její starší sestra zůstala neprovdána. V roce 1801 se rodina přestěhovala do západoanglického lázeňského města Bath (toto prostředí se jí stalo inspirací pro mnohá díla). V roce 1809 se znovu přestěhovali, tentokrát do Chawtonu. V této době již byla

etablována jako spisovatelka, pokud se to tak dá říct, protože její díla vycházela anonymně (až po její smrti bratr Henry přiznal veřejně její autorství). Problémem se ukázalo být chatrné zdraví. Dnes převládá domněnka, že snad trpěla Addisonovou chorobou. Snaha vyléčit se ji vedla do Winchesteru, ale postup nemoci byl tak rychlý, že zemřela během dvou měsíců. Pochována je v místní katedrále.

v naší knihovně: *Anna Elliotová, Emma, Lady Susan, Mansfieldské panství, Mladší sestra, Northangerské opatství, Pýcha a předsudek, Pýcha a přemlouvání, Rozum a cit, Úskalí lásky*

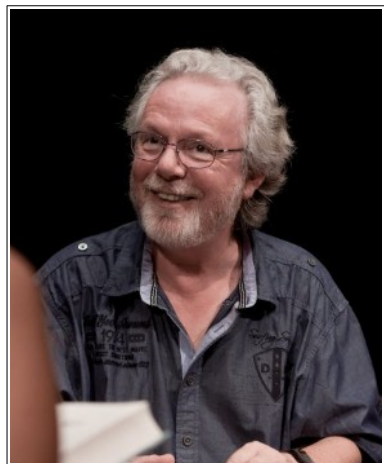
Arthur C. Clarke (16. prosinec 1917 – 19. březen 2008) byl britský autor science fiction a vynálezce, nejvíce známý svým románem 2001: Vesmírná odysea. Společně s Robertem Heinleinem a Isaacem Asimovem byli nazýváni „Velkou trojkou science fiction“. Byl předním představitelem hard science fiction a technického optimismu. Počátky jeho díla jsou spojovány s obdobím Zlatého věku science fiction.

Narodil se v pobřežním městě Minehead v Somerset v jihozápadní Anglii do farmářské rodiny. Zhruba v deseti letech se jeho zálibou stalo sbírání zkamenělin a poté pozorování hvězd. Kvůli svému zájmu o astronomii si postavil vlastní malý teleskop. Dalším jeho výtvozem byl fotofon – přístroj pro přenos zvuku pomocí měnící se intenzity světla. Během studia Huishova gymnázia v Tauntonu začal psát vlastní povídky. V roce 1934 vstoupil do Britské meziplanetární společnosti. Po gymnáziu si nemohl dovolit pokračovat ve studiu, a tak odešel do Londýna, kde pracoval jako účetní revizor na ministerstvu školství. Zároveň se rozhodl stát se profesionálním spisovatelem. Během druhé světové války sloužil v britském královském letectvu (RAF) jako instruktor pro práci s radarem. Roku 1946 se stal předsedou Britské meziplanetární společnosti a pracoval na vývoji automatických přistávacích systémů. V letech 1946-1948 získal bakalářský titul z fyziky a teoretické i aplikované matematiky na King's College (získal červený diplom). Roku 1956 se přestěhoval do Kolomba na Srí Lance. Tamní prostředí jej inspirovalo k napsání románu Rajské fontány, v němž popisuje ideu vesmírného výtahu. Na počátku své kariéry se také zajímal o paranormální jevy, což zužitkoval v románu Konec dětství. Již před dlouhou dobou se od všelijakých pseudověd distancoval, vždy však obhajoval výzkum na poli telekineze a podobných jevů. Je také známý ze svých dvou seriálů: Záhady světa Arthura C. Clarka (1981) a Svět tajemných sil Arthura C. Clarka (1984). Od roku 1988 byl upoután na kolečkové křeslo. V roce 1962 byl za své knihy a články navržen na cenu UNESCO: Kalingovu cenu za popularizaci vědy. Roku 1985 mu byl udělen titul velmistra sci-fi. Roku 1986 založil Cenu A. C. Clarka, která se každoročně uděluje nejlepšímu sci-fi románu vydanému na britské půdě. Zemřel 19. března 2008 nedlouho po svých 90. narozeninách v Kolombu na Srí Lance, kde žil od roku 1956.

v naší knihovně: *2001: Vesmírná odysea, Desátý stupeň, Dva tisíce šedesát jedna: Třetí vesmírná odysea, Hlídky, Hluboké pastviny, Kladivo boží, Martánské písky, Měsíční prach, Město a hvězdy, Návrat Rámy, Prvorození, Ráma tajemství zbavený, Setkání s Rámou, Sluneční bouře, Spoušť, Zlatý věk Venuše, Zpěv vzdálené země, Zpráva o třetí planetě*

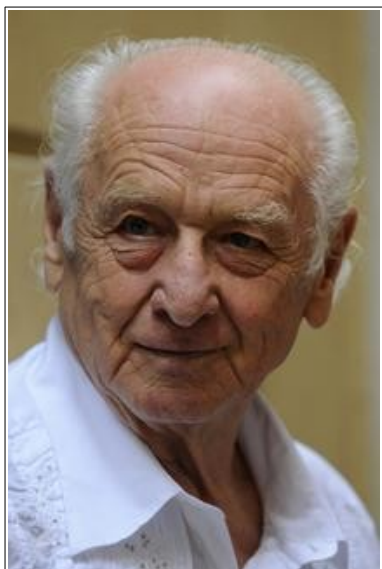
Peter May (20. prosinec 1951) je skotský novinář, scenárista a spisovatel. Byl redaktorem hlavních večerních pořadů britského televizního dramatu a televizním scenáristou. Později se začal věnovat spíše psaní románů. Žije ve Francii.

Je autorem mnoha děl včetně několika seriálů. Mezi jeho nejvýznamnější díla patří např. série čínských thrillerů (6 dílů); příběh je založen na chápání a porozumění zástupců dvou odlišných kultur – čínského komisaře Li Yana a americké soudní lékařky Margaret Campbellové. Dalším dílem je trilogie z ostrova Lewis, jejíž první díl s názvem Skála byl vydán již v roce 2009 (česky 2013). Za tento díl získal Peter May cenu Barry Award 2013 za nejlepší detektivní příběh roku. V roce 2012 vyšel druhý díl Muž z ostrova Lewis a 2013 závěrečný díl Šachové figurky (česky oba 2014).

v naší knihovně: *Běžkyně, Čtvrtá oběť, Hadohlavec, Muž bez tváře, Muž z ostrova Lewis, Noční brána, Ostrov Entry, Pán ohně, Pekingský rozparovač, Sál smrti, Skála, Šachové figurky, Tichá smrt, Umrlčí cesta*

Arnošt Lustig (21. prosinec 1926 – 26. únor 2011) byl český židovský spisovatel a publicista světového

významu, autor celé řady děl s tématem holokaustu. Pocházel z rodiny malého obchodníka. Narodil se v Praze-Libni, kde s rodiči a sestrou Hanou bydlel na Královské třídě (dnes Sokolovská ulice). Zde také vychodil obecnou školu a začal studovat na reálce, ze které však byl roku 1941 z rasových důvodů vyloučen (jako Žid), poté se vyučil krejčím. 13. listopadu 1942 byl poslán do Terezína; později poznal i další koncentrační tábory, Osvětim a Buchenwald. V dubnu 1945 jako zázrakem uprchl z transportu smrti (z Buchenwaldu do Dachau) a ukrýval se až do konce války v Praze. Holokaust přežila jen jeho maminka a sestra, po příjezdu do Osvětimi v roce 1944 šel tatínek rovnou do plynu, protože měl brýle a protože mu bylo 52 let. Lustigova díla se už od prvních povídkových souborů zabývají právě tematikou Židů a druhé světové války. Po válce se oženil s Věrou Weislitzovou. V průběhu padesátých a šedesátých let vystřídal několik zaměstnání. Byl členem Komunistické strany Československa. V srpnu 1968 trávil Arnošt Lustig se svou rodinou a dalšími novináři a umělci dovolenou v Itálii. Zde se ráno 22. srpna dozvěděl o invazi vojsk Varšavské

smlouvy v Československu. Do Prahy se už se ženou a dětmi nevrátili. Nejdříve odjeli do Jugoslávie, kde působil v záhřebském filmovém studiu, poté žili v Izraeli, v roce 1970 se nakonec usadili v USA, kde Lustig od roku 1973 přednášel film, literaturu a scenáristiku na Americké univerzitě ve Washingtonu. V roce 1978 byl na washingtonské American University jmenován profesorem. Po návratu do Prahy se v roce 1990 stal čestným prezidentem nově založené Společnosti Franze Kafky. V roce 1995 se stal šéfredaktorem české verze časopisu Playboy. 26. února 2011 zemřel na rakovinu. K prvnímu výročí spisovatelova úmrtí v roce 2012 byla Česko-izraelskou smíšenou obchodní komorou zřízena Cena Arnošta Lustiga. Oceněnými se stávají osobnosti, které v sobě spojují vlastnosti jako jsou „odvaha a statečnost, lidskost a spravedlnost“. Jeho tvorba málokdy vybočila z tématu holokaustu. Vychází z drastických zkušeností hlavně z koncentračních táborů (vydává osobní zpověď). Zachycuje osudy mladých dívek, žen a starých lidí (jsou nejvíce zranitelní, protože jsou bezbranní). Všechny události představuje tak, jako by byly každodenní. Již od svých prvních próz, soustředěných v povídkových sbírkách Noc a naděje a Démanty noci píše Lustig příběhy, v jejichž centru stojí obyčejné, zdánlivě nehrdinské lidské charaktery konfrontované s mezní životní situací v koncentračních táborech. Ve svých prózách i s odstupem padesáti let hledá Lustig smysl lidství a podstatu lidského bytí. Pro jeho prózy, poznamenané zkušenostmi s nacistickou genocidou, je charakteristická věcnost podání a střízlivá dramatická.

Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou je psychologická novela, kterou Arnošt Lustig napsal během 12 dní. Kniha vyšla roku 1964 a je inspirována skutečnými událostmi. Roku 1943 zajali Němci na Sicílii skupinu židovských podnikatelů a pod záminkou, že je vymění za své zajaté důstojníky, od nich získali veškerý jejich majetek a jako nepotřebné je pak zabili. U postavy Kateřiny Horovitzové, která při cestě do plynové komory zabije německého důstojníka, se Lustig inspiroval osudem skutečné dívky, polské herečky, která stejně jako Kateřina vytrhla německému důstojníkovi zbraň a zastřelila ho, čímž sice unikla smrtícímu plynu, ale byla zastřelena. Lustig obě na sobě nezávislé události zakomponoval do své novely.

Novela líčí tragický osud skupiny židovských boháčů, kteří se zachránili před německým nacismem útekem do USA, ale posléze (roku 1943) se vrátili do Itálie a padli do rukou nacistů. Následně byli převezeni do zajateckého tábora. Tam se jich ujímá důstojník SS, Němec Bedřich Brenske, jehož úkolem je vymámit od Židů peníze, které mají uložené na švýcarských kontech. Bedřich Brenske jim přislíbí deportaci do USA, tedy záchranu života. Mluvčím celé skupiny se stane obchodník Herman Cohen, jenž se slituje nad mladou, krásnou, polskou židovkou Kateřinou Horovitzovou, která je s rodinou transportována do koncentračního tábora v Osvětimi. Kateřina se díky Cohenovi připojí k obchodníkům a má být spolu s nimi deportována do Ameriky, obchodníky stojí její záchrana sto tisíc franků. Brenske skupině sděluje, že budou vyměněni za zajaté německé důstojníky, všichni nastupují do vlaku a jedou směrem na Hamburk, kde na ně má čekat loď. Cestou z nich Brenske

pod nejrůznějšími záminkami vyloučí mnoho peněz. Někteří začínají tušit, že se svobody nedočkají a že jde o podvod. Obchodník Rappaport-Lieben se vzepře a je zastřelen. Pokyn nenápadně vydá sám Brenske, ale ostatním, otrěseným obchodníkům událost lživě vyloží jako politováníhodné nedorozumění zapříčiněné přílišnou horlivostí a nedůtklivostí stráží. Kateřina nemá americký cestovní pas, ale získá ho tím, že se provdá za Cohena. Jsou oddáni v táboře polským židovským rabínem Dajemem z Lodže. Židé však musí za všechno zaplatit. Brenske z nich postupně vymámí veškeré jejich peníze. Po návratu do tábora se kvůli údajné hygieně všichni Židé musí svléknout a jít do očistné místnosti kvůli dezinfekci, kterou prý vyžaduje druhá strana. Teď ovšem už téměř všichni vědí, že nastal jejich konec. Vědí, že ve skutečnosti půjdou do plynové komory. Kateřině je přikázáno, aby nahá tančila před německým vojákem, ona mu ale hbitě sebere zbraň a dva vojáky postřelí. Brenske se vrací a vzniklou situaci vyřeší tím, že přikáže Kateřinu i ostatní obchodníky zahrnout do komory a tam postřílet.

v naší knihovně: *Bílé břízy na podzim, Démanty noci, Dita Saxová, Dívka s jizvou, Krásné zelené oči, Láska a tělo, Miláček, Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou, Nemilovaná, Nikoho neponížíš, Noc a naděje, Tma nemá stín, Ulice ztracených bratří, Velká trojka*

Stephenie Meyer (24. prosinec 1973) je americká spisovatelka. Narodila se v Hartfordu a vyrůstala ve Phoenixu s pěti sourozenci: Sethem, Emily, Jacobem, Paulem a Heidi (všechna tato jména se vyskytují v sérii *Stmívání*). Stephenie potkala svého manžela, přezdíváného „Pancho“, když vyrůstala v Arizoně. Vzali se v roce 1994 a mají spolu tři syny.

Stephanie Meyerová se proslavila velmi úspěšnou ságou *Stmívání*. Je to fantasy romance určená pro dospívající mládež. Příběh je o 17leté dívce Isabelle Swanové, která se zamiluje do svého spolužáka upíra Edwarda Cullena. Dílo je psáno z pohledu hlavní hrdinky Belly Swanové. Série *Stmívání* byla přeložena do 37 různých jazyků a prodalo se více než 25 milionů výtisků po celém světě. Stephenie řekla, že na myšlenku *Stmívání* přišla ve snu. Sen byl o lidské dívce a upírovi, kteří se do sebe zamilovali, ale on velice toužil po její krvi. Na základě tohoto snu Meyerová napsala záznam, který je teď v knize 13. kapitolou. Navzdory tomu, že měla se psaním velice málo zkušeností, proměnila svůj sen během tří měsíců

v kompletní bestsellerový román. Následoval úspěch knihy a Stephenie rozšířila sérii o další tři knihy: *Nový měsíc, Zatmění a Rozbřesk*.

v naší knihovně: *Krátký druhý život Bree Tannerové, Nový měsíc, Rozbřesk, Stmívání, Zatmění*

Jiří Hanzelka (24. prosinec 1920 – 15. únor 2003) byl český cestovatel, spisovatel, fotograf, dokumentarista a novinář, proslavený ve dvojici s kolegou Miroslavem Zikmundem.

Narodil se na Štědrý den na kopci Kotouč u Štramberka v domě, který patřil správě vápencových lomů. Ve věku tří let se s rodiči přestěhoval do Kopřivnice, kde jeho otec pracoval v automobilce Tatra jako dělník ve vývojovém oddělení; příležitostně také závodil jako spolujezdec Josefa Vermírovského. V letech 1925 až 1930 bydleli v Bratislavě, poté se přestěhovali do Prahy. Vystudoval obchodní akademii a po maturitě (1938) začal studovat Vysokou obchodní školu. Protože ale na začátku druhé světové války došlo k uzavření českých vysokých škol, mohl ji úspěšně ukončit až roku 1946. Mezitím byl nasazen na zemědělské práce do Zhoře u Tábora, kde při úrazu na statku přišel o prst. Na vysoké škole se spřátelil se spolužákem Miroslavem Zikmundem, který byl poté jeho partnerem na cestách i spoluautorem společných knih. V letech 1947 až 1950 podnikl spolu s ním cestu po Africe a Latinské Americe. Celou tuto výpravu absolvovali společně ve voze značky Tatra T 87. Kromě reportáží z cizích krajů měli za cíl i propagovat ve světě Československo a sjednávat zakázky pro automobilku Tatra. Tato jejich cesta, jinak velmi úspěšná, skončila vynuceně v Mexiku, když jim nebylo povoleno vstoupit do USA. Po návratu domů se Hanzelka roku 1954 oženil a později se mu narodily dvě děti. Jeho žena zemřela v roce 1965 na rakovinu. Druhou cestu, již s doprovodem, podnikli ve dvou vozech Tatra 805 v letech

1959 až 1964. Při této výpravě projeli Asii, Oceánií a Sovětský svaz. Také na této cestě shromáždili velké množství dokumentárního materiálu. Jako přesvědčený sociální demokrat a v naději, že komunistické straně se může zdařit reforma politického systému, Hanzelka roku 1963 vstoupil do KSČ. Jako člen strany i v roce 1968 stál na straně tzv. reformních komunistů, účastnil se aktivně protestních akcí na podporu pražského jara a stal se jednou ze známých symbolických postav tohoto protestu. Proto mu bylo v roce 1969 znemožněno dále publikovat a účastnit se veřejného života. Jemu i Zikmundovi také přitížily objektivní reportáže ze Sovětského svazu, kde v dobré víře, že přispívají k nápravě, kritizovali všechny nedostatky a chyby, s nimiž se v sovětském hospodářství setkali. Po dlouhou dobu nesměl Jiří Hanzelka ani dostat oficiální zaměstnání, tím spíše, že v roce 1977 podepsal Chartu 77. Po listopadu 1989 už mu zdravotní stav nedovolil plně využít uvolnění poměrů a vrátit se k aktivnímu cestovatelskému životu. Zemřel roku 2003 ve věku 82 let a je pohřben na hřbitově u kostela sv. Jiljí v Domaníně, v sousedství třeboňského parku u schwarzenberské hrobky.

v naší knihovně: *Cejlon, Přemožení pouště, Velké vody Iguazů, Zvláštní zpráva č 4, Život snů a skutečnosti*

Zikmund Winter (27. prosinec 1846 – 12. červen 1912) byl český spisovatel, kulturní historik a učitel.

Narodil se v rodině Antona Wintera, zvoníka kostela sv. Ducha na Starém Městě v Praze, a Marie, rozené Procházkové. Rodina se stěhovala podle otcova působiště v různých pražských kostelech.

Vystudoval Akademické gymnázium, po němž se rozhodl stát se knězem a začal studovat teologii pod záštitou rytířského řádu Křižovníků s červenou hvězdou. Po roce těchto studií zanechal a začal studovat historii na Filozofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity. Přivydělával si v archivu jako kopista a zdokonalil se tak v paleografii. Po absolvování studia nastoupil 1. října 1873 na své první učitelské místo na reálku v Pardubicích, kde jako jednoroční suplent vyučoval dějepis, zeměpis, češtinu, němčinu a logiku. Zde se seznámil a 7. ledna 1876 oženil s Marií Annou Šedou. Na závěr pardubické suplentury složil státní zkoušku a dosáhl tak učitelské způsobilosti. Od 1. října 1874 učil deset let na reálce v Rakovníku. Roku

1884 přesídlil do Prahy, byl jmenován c. k. školním radou a jako středoškolský profesor češtiny a latiny vyučoval na Akademickém gymnáziu. Od roku 1895 rodina Winterových se synem Jaroslavem a dcerou Josefou bydlela na Vinohradech. Žili poklidným rodinným životem a Winter si několikrát na gymnáziu vzal dlouhodobou tvůrčí dovolenou, aby se mohl věnovat psaní. Zikmund Winter zemřel v bavorských lázních Reichenhall, kam každým rokem jezdil. Pohřben byl na Vinohradském hřbitově.

v naší knihovně: *Malé historie a třísky, Mistr Campanus, Obrázky, Povídky, Rozina sebranec, Tři pražské novely*

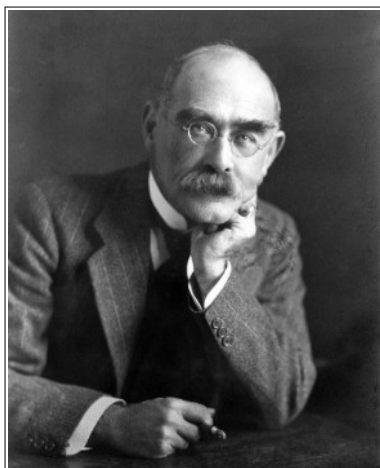
Lenka Lanczová (29. prosinec 1964), narozena jako Lenka Mužáková, je česká spisovatelka románů pro mládež a pro ženy. Od roku 1987 pracuje v Městské knihovně ve Slavonicích.

Na základní školu chodila ve Slavonicích. Po maturitě na Střední ekonomické škole v Jindřichově Hradci pracovala rok u Okresní správy spojů. Ve 13 letech si uvědomila, že v dívčích románech není to, co by tam chtěla najít, proto začala psát. Z nevinného pokusu se stal celoživotní koníček a dnes je Lenka Lanczová autorkou téměř 60 knih. První román však vyšel až poté, co se v ČR po revoluci roce 1989 změnila politická situace. Patří k nejproduktivnějším a nejčtenějším českým spisovatelům. Hlavní hrdinkou jejích knih je většinou dospívající dívka, která řeší své problémy s mezilidskými vztahy, které jsou často způsobené její odlišností od okolí. Autorka ve svých knihách píše o mladých nejen pro mladé.

v naší knihovně: *Blbej fór, Dva kroky od ráje, Dvakrát dospělá, Hořká chuť lásky, Hříšná touha, Mokrý náruč léta, Nebe plné hvězd, Podej mi ruku, Radko!, Pošeptej po větru, Sběratelka polibků, Sólo pro Kristýnu, Těžká noc, Vůně deště, Zaseptej do vlasů*

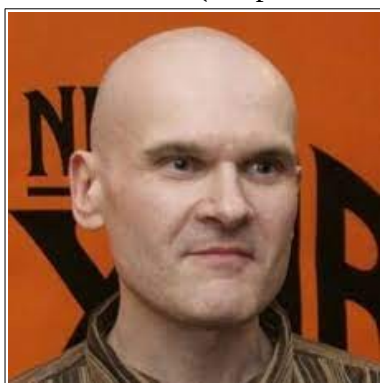
Joseph Rudyard Kipling (30. prosinec 1865 – 18. leden 1936) byl britský spisovatel, novinář a básník, první britský nositel Nobelovy ceny za literaturu z roku 1907.

Rudyard Kipling se narodil v indické Bombaji jako syn malíře pracujícího pro britskou koloniální správu, dětství prožil v Indii, kam se po absolvování internátní školy v Anglii roku 1881 opět vrátil, protože vojenská kariéra mu byla uzavřena pro silnou krátkozrakost a studium na univerzitě bylo příliš nákladné. Stal se pomocníkem šéfredaktora anglických novin v Láhaur, kde mu otiskli první verše a krátké povídky. Přestože pak v Indii strávil pouhých sedm let, načerpal tu náměty pro svou nejlepší tvorbu. V osmdesátých letech 19. století se definitivně prosadil jako básník a posléze i jako prozaik. Podnikl cesty do Číny, Japonska a Spojených států. Po sňatku s Američankou Caroline Balestierovou roku 1892 žil čtyři roky ve Vermontu v USA, kde napsal své slavné *Knihy džunglí*. V Londýně, kam se s manželkou roku 1896 přestěhoval, vydal své další romány, ale stále psal i poezii. Ve vlasti byl ceněn především jako básník opěvující mužnost a vlastenectví. Čtenáře zaujal především cizokrajnou tematikou, popisem přírody a zvyků domorodců a pozoruhodným uměleckým jazykem. Třebaže Kipling psal až do počátku třicátých let, nedosáhl již předchozích úspěchů. Navíc těžce nesl smrt svého syna Johna na bojišti 1. světové války. Po spisovatelově smrti na mozkovou mrtvici vyšla ještě jeho autobiografie *Something of Myself* (1937).

v naší knihovně: *Bajky i nebajky, Knihy džunglí, Pohádky*

Jiří Kulhánek (31. prosinec 1967) je český spisovatel, autor knih na pomezí science fiction a fantasy.

Narodil se v Brandýse nad Labem, nyní žije v Praze. V roce 1989 absolvoval SPŠS v Liberci. Od roku 1993 je členem SF&F Workshopu. V roce 1996 získal cenu Akademie science fiction, fantasy a hororu pro nadějnou nováčka. Mezi fanoušky je už poměrně proslulý tím, že nerad vystupuje na veřejnosti, rozhovory dává jen zřídka a odpovídá stručně. Je svobodný, žije v Praze. Hrdinové jeho knih mají mimořádné až nadlidské schopnosti (např. upíři, kyborgové, speciálně vycvičení bojovníci). Další charakteristické znaky Kulhánkova díla jsou spádny děj, černý až cynický humor koncentrovaný ve formě tzv. wisecracků („hlášek“ – knihy jsou vesměs vyprávěny v první osobě). Dalším typickým rysem je „Ten Druhý“, jakýsi vnitřní hlas hlavního hrdiny, mající však svou vlastní osobnost. Hrdina si s ním povídá, řeší své problémy a „Ten Druhý“ mu pomáhá přežít v nebezpečných situacích. Velmi propracované jsou detailní popisy vyspělé techniky (zejména zbraňové), s jejíž pomocí hrdina řeší různé problémy, a hojná naturalistická, i když odlehčená líčení násilí.

v naší knihovně: *Divocí a zlí 3., 4.*

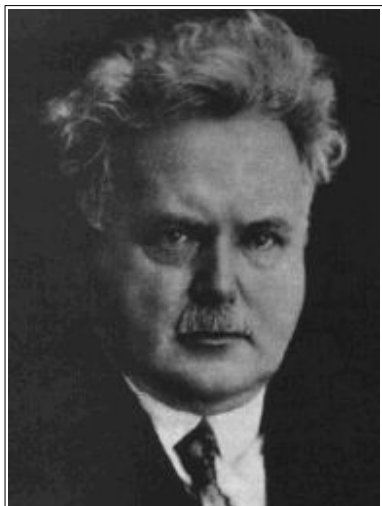
Nicholas Sparks (31. prosinec 1965) je jeden z nejúspěšnějších amerických spisovatelů současnosti. Jedná se o autora řady celosvětově úspěšných románů, z nichž 8 bylo použito jako předloha k neméně úspěšným filmům. V jeho díle zaujímají významné místo témata jako je křesťanství, láska, tragédie a osud.

Narodil se v Omaze v Nebrasce jako prostřední ze tří dětí profesora Patricka Michala Sparkse a jeho ženy Jill Emmy Marie Sparksové. V mládí se rodina často stěhovala ze státu do státu. Studoval na Bella Vista High School, kterou ukončil jako primus ročníku. Poté se stal studentem katolické University of Notre Dame. Studoval finančnictví a své studium zakončil s vynikajícím prospěchem v roce 1988. V témže roce se během jarních prázdnin setkal s Cathy Cole z New Hampshire, v červenci 1989 se vzali a poté žili v Sacramentu v Kalifornii. V následujících letech Sparks vyzkoušel řadu povolání, v roce 1993 se rodina přestěhovala do New Bernu. V současné době stále žije v New Bernu s manželkou a pěti dětmi. Přispívá do národní a místní charity a podílí se na programu kreativního psaní University of Notre Dame.

v naší knihovně: *Nejdelší jízda, Noci v Rodanthe, Svatba, Volba, Život ve dvou*

Viktor Dyk (31. prosinec 1877 – 14. květen 1931) byl český básník, prozaik, dramatik, publicista a nacionalistický politik, v mládí jeden z představitelů tzv. generace anarchistických buřičů, později nacionalisticky orientovaný autor. Za 1. světové války byl členem domácího odboje a byl také signatářem Manifestu českých spisovatelů.

Narodil se v Pšovce u Mělníka. Byl druhorozeným synem Václava a Hedviky Dykových. Viktorův otec, Václav Dyk (v úředních záznamech psáno Dick) byl tehdy správcem, nakonec až centrálním ředitelem mělnického panství knížete Jiřího z Lobkovicz. Dykův otec byl velice vzdělaný člověk, což se odráželo také v jeho obsahově hodnotné knihovně, na kterou Viktor rád při studiu v Praze vzpomínal, protože mimo ročníků Lumíra, Světozoru a Zlaté Prahy obsahovala i svazky Kobrovy Národní bibliotéky či Palackého Dějin národa českého. S literaturou měl tedy kontakt již od raného dětství a stal se brzy vášnivým čtenářem. Velmi se zajímal o českou historii, a to umocňovalo i jeho nacionální smýšlení. Sám v dětství údajně sepsal několik her pro loutkové divadlo, které hrál svému staršímu bratru Ludvíkovi. V deseti letech se pokusil složit svou první báseň. V roce 1888 začal chodit na pražské gymnázium v Žitné ulici, kde ho mj. učil Alois Jirásek, kterým byl Viktor přímo uchvácen (dokonce uvažoval o studiu historie). I Jiráskova mladý Viktor zaujal a až do smrti zůstávali přáteli. Spolu s bratrem Ludvíkem, rovněž studentem gymnázia v Žitné ulici, bydleli u své ovdovělé babičky z matčiny strany, Marie Patrovské, na Malé Straně. V září 1893 byl nad Prahou vyhlášen výjimečný stav a byli zatýkáni omladináři. Zatýkání v roce 1893-94 se dotklo i gymnázií. Viktor Dyk toto dění pozoroval s velkým zaujetím, jelikož již tehdy patřil k radikálním studentům, kteří chtěli skoncovat s monarchií. V reakci na toto dění vznikaly jeho další rukopisné verše. Poté dokončil Právnickou fakultu Karlovy univerzity. Po celý život však působil jako novinář a spisovatel. K rozhodnutí nevěnovat se právu došel v roce své justiční zkoušky (1905). Ještě ve spolku Slavia zastával Viktor názory umírněné, což ho stavělo do opozice k jeho bratrovi Ludvíkovi, který byl mnohem radikálnější. Tento rozpor se promítal mj. ve vztahu k Němcům. Ludvík byl od samého počátku vyhraněný nacionalista, zatímco Viktor zastával krajně levicové názory, dokonce se v roce 1897 zúčastnil sociálně demokratického prvního máje. V roce 1920 mu ve věku 86 let zemřela babička Marie Patrovská, v roce 1925 ve věku 50 let bratr Ludvík. V témže roce začal pravidelně trávit léto v Harrachově s rodinami Hanuše Jelínka a Rudolfa Medka. Na počátku 20. let navštívil také Polsko, Litvu a již podruhé Francii. V roce 1923 se stal řádným členem České akademie věd a umění. V roce 1928 se po sedmadvacetileté známosti oženil se spisovatelkou, překladatelkou ze slovinštiny a novinářkou Zdenkou Háskovou. Viktor Dyk byl šachistou, členem Českého spolku šachovního. Přátelil se s prvním českým velmistrem Oldřichem Durasem a také mu věnoval několik básní, včetně jedné, kterou napsal v němčině. Dne 13. května 1931 se Viktor Dyk ubytoval v penziónu Glavoviče na ostrůvku Lopud blízko Dubrovníka. Následujícího dne byl raněn srdeční mrtvicí při koupání v moři v zátocě Šunj v Jaderském moři. Z lopudské radnice byl dalšího dne vypraven pohřeb. Jeho mrtvé tělo bylo přepraveno vlakem přes Záhřeb do Československé republiky. Do Prahy přijel vlak se zesnulým 17. května po poledni. Se všemi poctami byla jeho rakev vystavena v Pantheonu Národního muzea. Pohřben byl na pražských Olšanských hřbitovech 20. května v rodinné hrobce. Smuteční projev zde měl výtvarný a literární historik a kritik prof. Arne Novák.

v naší knihovně: *Krysař*

Regionální výročí – prosinec

Valentina Kameníková – hudební pedagožka, klavíristka

20.12.1930 (Oděsa – Ukrajina) – 28.11.1989 (Praha)

místa působení: Praha, Horšovský Týn

Absolventka oděské konzervatoře. Do země přišla v roce 1957 za mužem. Brilantní klavíristka a interpretka díla P. I. Čajkovského. Častým hostem v Horšovském Týně, odkud pocházel její manžel a kde v letech 1957 a 1958 i žila. Proslula také jako vynikající pedagožka, byla profesorkou pražské konzervatoře a AMU.

Josef Karel Kraus – malíř, výtvarník

10.09.1710 (Horšovský Týn) – 24.12.1774 (Sušice)

místa působení: Horšovský Týn, Semněvice, Sušice

Činný v Horšovském Týně v letech 1733-1735. V letech 1734 a 1741 prováděl pro kostel v Semněvicích štafirování bočních oltářů a kazatelny a malbu obrazu na hlavním oltáři. Do roku 1774 (až do své smrti) působil v Sušici. Syn Jana Antonína Krause a starší bratr Václava Antonína Krause.

Jan Brokoff – sochař, řezbář

23.06.1652 (Spišská Sobota) – 28.12.1718 (Praha)

místa působení: Poběžovice, Horšovský Týn, Praha

Barokní sochař a řezbář. Původem z německé rodiny usedlé ve Spišské Sobotě na Slovensku. V roce 1680 se dostal na ronšperské panství hraběte Wunschwitze, kde strávil dva roky. Zde na přání hraběte vyřezal podle malého terakotového modelu vídeňského sochaře M. Rauchmillera sochu sv. Jana Nepomuckého v životní velikosti, podle níž byla v Norimberku odlita bronzová socha, umístěná pak na Karlově mostě v Praze. Pro Poběžovice pak byla zhotovena podobná socha pískovcová, umístěná na náměstí poblíž kostela. Od roku 1692 žil a působil v Praze. Otec Michala Jana a proslulého Ferdinanda Maxmiliána Brokoffa.

Karel Hruška – odborný publicista, lesník, ekonom

29.12.1929 (Horní Cerekev) – 07.05.2012

místa působení: Tachov, Horšovský Týn

Absolvent Lesnické školy v Domažlicích a poté dálkového studia na Střední lesnické technické škole Písek. Pracoval ve venkovním lesnickém provozu, dále jako ekonom Lesního závodu Tachov a Horšovský Týn. Tři roky činný také ve funkci kontrolora Západočeských státních lesů a taktéž 3 roky ve funkci vedoucího okresní statistiky v Tachově. Věnoval se badatelským pracím v oblasti historie okupace Chodska nacistickým Německem. Shromáždil kompletní dokumentaci ke všem památníkům na území domažlického okresu. Část jeho bádání uvedena ve III. díle sborníku Chodsko ve stínu hákového kříže (2009).

František Bartoš – malíř, krajinář, učitel kreslení, školní inspektor

18.06.1903 (Slavíč) – 31.12.1978 (Stříbrná Lhota)

místa působení: Domažlice, Kdyně, Horšovský Týn, Mníšek pod Brdy

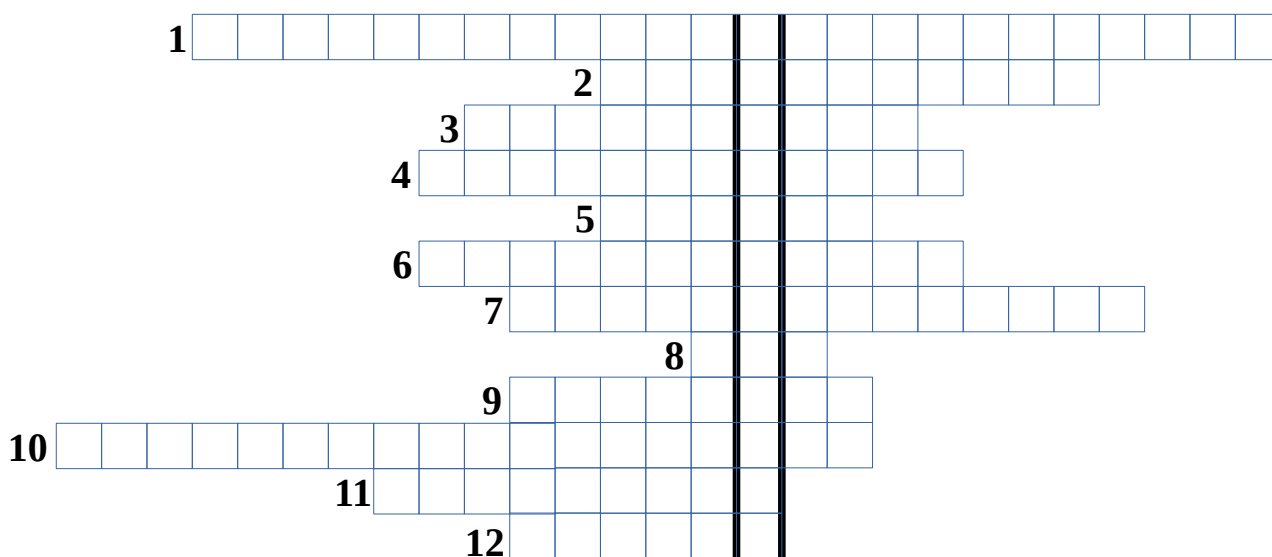
Působil jako učitel kreslení. V Domažlicích uspořádal soubornou výstavu svých prací v roce 1942, práce z této výstavy jsou v Muzeu Chodska. Působil také v Horšovském Týně a k námětům z jeho okolí se vracel i po přestěhování do Kdyně, kde byl činný jako učitel kreslení. Po okupaci pracoval jako školní inspektor v Domažlicích. Po únoru 1948 byl komunisty zbaven funkce školního inspektora pro své politické přesvědčení. Svými ilustracemi výtvarně doprovodil publikaci Horšovský Týn, perla Českého lesa z roku 1947. Poslední léta života strávil v Mníšku pod Brdy, kde vyučoval matematiku a kreslení.

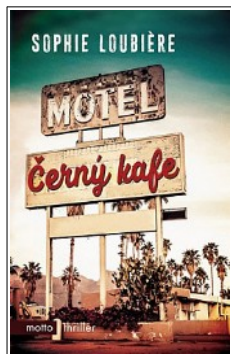
Křížovka

Poznáte literární díla podle jedné věty? Jako nápovědu máte uvedeného i autora. Po doplnění názvu knihy se dozvíte tajenku.

1. „Tak nám zabili Ferdinanda.“ Jaroslav Hašek
2. „Své jméno zapři, odřekni se otce, anebo, nechceš-li, zasvěť se mně...“ William Shakespeare
3. „Do školy chodím každý den kolem jednopatrového domu, na kterém je štít s nápisem Martin Bejval.“ Karel Poláček
4. „Jeden za všechny, všichni za jednoho.“ Alexandre Dumas
5. „Být či nebýt, to je oč tu běží.“ William Shakespeare
6. „Tento způsob léta zdá se mi poněkud nešťastným.“ Vladislav Vančura
7. „Smrt osvobozuje člověka od bolesti a utrpení.“ Ladislav Fuks
8. „Byl pozdní večer, první máj, večerní máj, byl lásky čas.“ Karel Hynek Mácha
9. „Znal jsem muže, kterého pětkrát přivezli do nemocnice zle potrhaneho, neboť tvrdil, že pes který štěká, nekouše.“ Zdeněk Jirotka
10. „Třicet pět let pracuji ve starém papíře, a to je moje love story.“ Bohumil Hrabal
11. „Správně vidíme jen srdcem, co je důležité, je očím neviditelné.“ Antonie de Saint-Exupéry
12. „Sviť, měsíčku, sviť, ať mi šije nit.“ Karel Jaromír Erben

Nabídka knih k vypůjčení v naší knihovně

Černý kafe - Sophie Loubière

Zběsilá jízda po Route 66 ve stopách šíleného vraha. Červenec 1966, Narcissa, Oklahoma. Malý osamělý domek u legendární Route 66 se stane terčem šílence, který brutálně zavraždí těhotnou ženu a malou dívčinku a nechává za sebou vážně zraněného Desmonda a jeho matku. Chlapec vyrůstá ve stínu této události, pronásledován výčitkami svědomí a postavou vraha, který unikl.

- thriller, - 494 stran

Kamarádky na život - Asa Hellberg

Nebylo obvyklé, aby před vchodem do obchodu Ahléns ležela mrtvá žena. Sonja Gustavssonová však byla neobvyklá už za svého života. Neplánovala sice skonat uprostřed nákupního centra ve Farstě, zato tušila, že pokud by se to mělo odehrát zrovna tam, nic by proti tomu nenamítala. Závěť, kterou po sobě zanechala, nejvíc překvapí její kamarádky Maggan, Rebekku a Susanne. Dostanou všechno – miliony i úžasné investice, ale...

- román pro ženy, - 318 stran

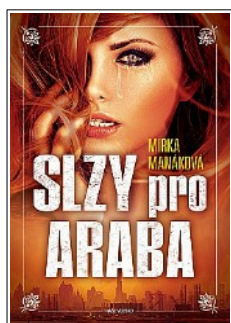
Měsíční údolí - Melanie Gideon

To nejcennější, co máme, je čas. Lux Lysanderová je uhoněná svobodná matka a špatně placená servírka. Před totálním zhroucením ji zachrání nabídka rodičů, aby si na dva týdny vyjela někam do přírody, že se jí postarají o čtyřletého syna. Lux vyrazí tábořit do místa zvaného Měsíční údolí a užívá si volnosti. Uprostřed noci ji probudí zima, a když vyjde ze stanu, obklopuje ji hustá mlha, za níž v dálce problikává světlo. Vydá se tím směrem...

- román pro ženy, - 478 stran

Dívka ve tmě - Martin Jaroš

Nález starého deníku rozpoutá víc než jen zlatou horečku. Setkání s mladými zlatokopy a nález deníku v opuštěné chatrči přivedou Evu na skvělý nápad – vydá se po stopách tajemného zlatokopa 0.0. z deníku a natočí dokument o neštěstí, které jeho kamarádům přineslo rýžování zlata. Jakmile se však o svůj dokumentární záměr podělí se svým strýčkem, zlatá horečka se najednou stane tím posledním, čeho by se mladá dobrodružka měla bát.

- thriller, - 238 stran

Slzy pro Araba - Mirka Manáková

Když Sára pozná prostřednictvím sociální sítě Hassana, je přesvědčená o tom, že našla toho pravého. Odjíždí do Dubaje, aby se tam mohla za něj vdát. Toto rozhodnutí změní celý její život. Padne až na dno samotného pekla...

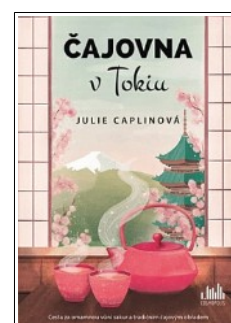
- román pro ženy, - 283 stran

Čajovna v Tokiu - Julie Caplin

Popadněte cestovní pas a vydejte se do země mrakodrapů, tradičních chrámů, čajových rituálů a rozkvetlých sakur. Užijte si romantiku s šálkem lahodného čaje a nechte se unášet příběhem, který si vás získá od první stránky. Fiona je vášnivá fotografka, má cestovatelský blog a už dlouho se touží podívat do Japonska. Když vyhraje čtrnáctidenní cestu do Tokia, má pocit, že se jí splnil sen.

- román pro ženy, - 319 stran

Valčík pro mrtvé - Veronika Černucká

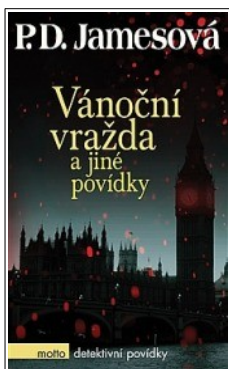
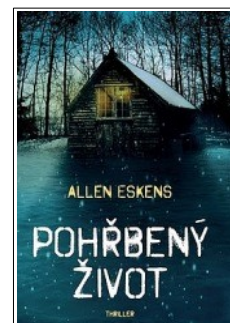
Kdo má na svědomí tolik mrtvých? Vrah z masa a kostí, anebo tisíc let stará kletba? Soukromá vyšetřovatelka Tara míří na Lounsko, kde žije významná a zámožná rodina Hofbachů. Brzy je zřejmé, že vrah je mnohem blíž, než si všichni mysleli. Postupuje podle chladnokrevného plánu a jeho motiv je tak děsivý, že i cynická Tara si přeje, aby to nebyla pravda.

- detektivka, - 303 stran

Pohřbený život - Allen Eskens

Někdy i obyčejný školní úkol může změnit váš život. Joe Talbert měl na hodinu literatury sepsat životopis někoho neznámého. A rozhodl se pro Carla Iversona, umírajícího usvědčeného vraha. Během jejich rozhovorů Joeovi dojde, že byl Carl odsouzen neprávem, a rozhodne se jeho jméno očistit. Nemohl si však vybrat nic nebezpečnějšího než bojovat za očištění zahořklého starce, jehož kdysi odsoudili za hrůzný zločin.

- thriller, - 317 stran

Vánoční vražda a jiné povídky - P. D. James

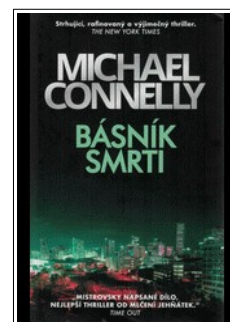
Čtyři dosud nevydané povídky z pera jedné z nejslavnějších autorek detektivních příběhů. Jedna z nich popisuje případ, jehož součástí byla před padesáti lety sama P. D. Jamesová, v dalších dvou se seznámíme s mladým Adamem Dalglieshem. Všechny povídky jsou hravé, důmyslně sestavené a vyprávěné s elegancí a typickým náznakem humoru i hlubokým pochopením pro nejsložitější stránky lidské povahy.

- detektivní povídky, - 134 stran

Básník smrti - Michael Connelly

Novinář Jack McEvoy je zvyklý psát o smrti jiných. Pak ale zemře jeho bratr Sean, vyšetřovatel z denverského oddělení vražd, a následné události vtáhnou McEvoye do děje. Na rozdíl od policie nevěří, že jeho bratr spáchal sebevraždu a začne na vlastní pěst pátrat po dalších okolnostech případu.

- detektivka, - 447 stran

Muž bez tváře - Peter May

Z Velké Británie do Bruselu cestují dva muži: novinář Neil Bannerman a Kale — vrah. Bannerman od cesty neočekává nic víc než zdlouhavé politické rešerše, avšak místo toho se ocitne uprostřed tragédie. Jeho hostitele, rovněž žurnalistu, najdou společně s britským ministrem v politikově domě v centru Bruselu, oba mrtvé. Podle všeho se navzájem zastřelili.

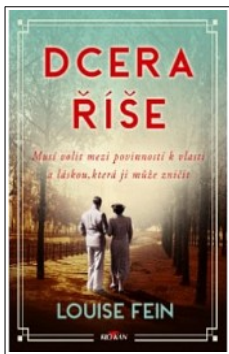
- thriller, - 389 stran

Nefritová lilie - Kirsty Manning

Rodinné tajemství, které sahá až do daleké Šanghaje za druhé světové války. Dvě dívky se potkávají v Šanghaji, známé jako „Paříž Východu“. Nádherná Li, která zde vyrůstala, a Romy – židovské děvče, jež do Šanghaje uprchlo spolu se svými rodiči z nacisty okupované Vídně. Dvojice se rychle spřátelí a za krátkou dobu je prakticky nerozlučná. Mladé kamarádky se spolu pohybují ve dvou odlišných světech.

- historický román, - 421 stran

Dcera říše - Louise Fein

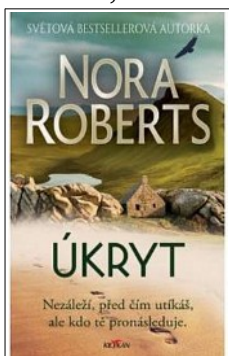
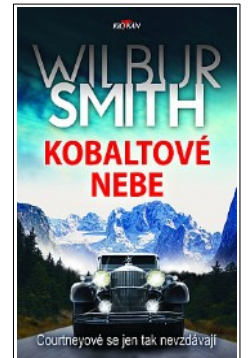
Hetty je dokonalá německá dívka. Její otec vyzdvihuje nacistickou ideologii, její bratr nadšeně vstoupí do Hitlerjugend. Hetty bezmezně věří ve svou zemi i lidi, kteří jí vládnou. Dokud ji jednoho dne nezachrání před smrtí utonutím Walter, židovský chlapec. A to změní úplně vše.

- válečný román, - 357 stran

Kobaltové nebe - Wilbur Smith & David Churchill

Krátce po skončení války se Saffron Courtneyová angažuje v pátrání po spojeneckých vojácích, které během války zajali nacisté. V opuštěných koncentračních táborech objevuje horor holokaustu, ale nemá času nazbyt - studená válka mezi dvěma světy nastupuje rychle a Saffron ví, že musí najít milovaného Gerharda, než se hranice uzavřou navždy.

- thriller, - 431 stran

Úkryt - Nora Roberts

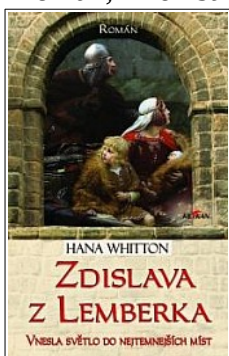
Caitlyn, dítě hollywoodských hvězd, se stane obětí únosu, ale jako zázrakem se jí podaří uniknout. Vyděšenou a zraněnou ji objeví na svém ranči Dillon, který ji opět spojí s rodinou. Návrat domů ovšem znamená velmi znepokojivé zjištění a temné následky na sebe nenechají dlouho čekat.

- detektivka pro ženy, - 422 stran

Ukradené dětství - Lisa Brönnimann & Ulrike Renk

Do svých pěti let jsem žila relativně normálním životem. U cizích lidí, ale na mě byli docela hodní. Pak se všechno změnilo a já poznala pravé peklo. Málokdo si umí představit, jaké to je, když vás někdo bije, týrá hlady, nutí dřít jako koně a sexuálně zneužívá. Někdy jsem už nechtěla ani být. Mohla jsem buď něco udělat, nebo zemřít. Tento krutý pravdivý příběh se odvíjí v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století ve vyspělém Švýcarsku.

- román, - 262 stran

Zdislava z Lemberka - Hana Parkánová-Whitton

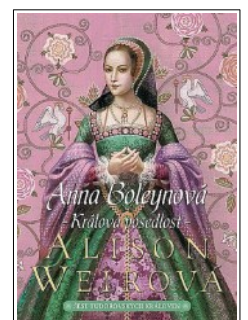
Krásná a urozená Zdislava nemá o nápadníky nouzi, ale hledá hluboký vztah založený na opravdové lásce. Její cestu zkříží Havel z Lemberka, který její city opětuje, ovšem jednoho dne bez vysvětlení zmizí. Zdrčená Zdislava nechce věřit, že by Havel zradil její důvěru, ale nejistota ji šíří jako jed.

- historický román, - 228 stran

Anna Boleynová - Králova posedlost - Alison Weir

Mladá žena, která změnila běh dějin. Anna se po letech strávených v královských palácích Francie a Burgundska vrací do Anglie, strhává na sebe pozornost anglického dvora a rozehrává hry dvorské lásky. Když ale král zavelí, všechna hra končí. Anna má ducha i odvahu hodné koruny – a korunu chce také získat. Za každou cenu. Anna Boleynová byla druhou ženou Jindřicha VIII. Toto je její příběh.

- historický román, - 472 stran

Historie domů v Horšovském Týně

Kostel sv. Apolináře, pohled z ulice Na Přeložce

Kostel se řadí k nejstarším církevním stavbám ve městě, počátky jeho výstavby se kladou do poloviny 13. století. Původně byl zasvěcen Panně Marii. Přestavba do dnešní barokní podoby proběhla v 18. století za Františka Norberta Trauttmansdorffa a inicioval ji arciděkan Johann Antonín Wagner.

12.07.2022

Nechápu, proč si lidé myslí, že z nás moderní technologie dělají asociály. Já můžu ignorovat své okolí s knihou stejně snadno jako s telefonem.

Půjčovní doba o vánočních svátcích

Knihovna bude mít v tomto roce naposledy otevřeno ve čtvrtek 22. prosince.

Zavřeno bude od 23. prosince do 1. ledna.

Znovu otevíráme v pondělí 2. ledna 2023.

Městská knihovna
náměstí Republiky 102
346 01 Horšovský Týn
telefon: 379 422 572
mobil: 731 614 064
e-mail: knihovna@htyn.cz
knihovnaht@seznam.cz
<https://knihovnahorsovskytyň.webk.cz>

půjčovní doba:

Po	9:00 – 12:00	13:00 – 18:00
Út	zavřeno	
St	9:00 – 12:00	13:00 – 17:00
Čt	9:00 – 12:00	13:00 – 17:00
Pá	9:00 – 12:00	13:00 – 15:00